

UCHWAŁA NR XC/467/2024
RADY POWIATU W TOMASZOWIE MAZOWIECKIM

z dnia 11 kwietnia 2024 r.

w sprawie przyjęcia "Programu działań samorządu powiatowego na rzecz integracji społecznej, aktywizacji zawodowej oraz przestrzegania praw osób niepełnosprawnych w powiecie tomaszowskim na lata 2024 - 2028"

Na podstawie art. 4 ust. 1 pkt 5 i art. 12 pkt 11 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz.U. z 2024 r. poz. 107) w związku z art. 35a ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz. U. z 2024 r. poz. 44) **uchwała się co następuje:**

§ 1. Przyjmuje się "Program działań samorządu powiatowego na rzecz integracji społecznej, aktywizacji zawodowej oraz przestrzegania praw osób niepełnosprawnych w powiecie tomaszowskim na lata 2024 - 2028" określony w załączniku do uchwały.

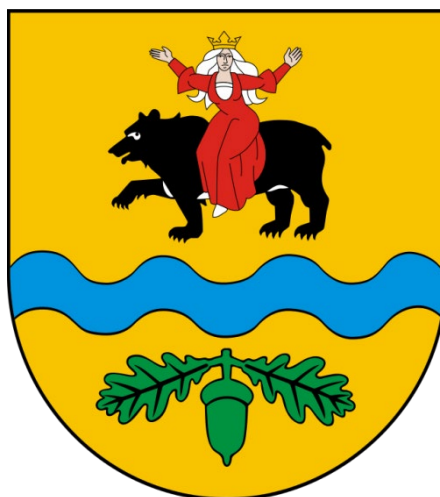
§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Zarządowi Powiatu w Tomaszowie Mazowieckim

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

Przewodnicząca Rady Powiatu

Wacława Bąk

**PROGRAM DZIAŁAŃ SAMORZĄDU POWIATOWEGO NA RZECZ
INTEGRACJI SPOŁECZNEJ, AKTYWIZACJI ZAWODOWEJ
ORAZ PRZSTRZEGANIA PRAW OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH
W POWIECIE TOMASZOWSKIM,
NA LATA 2024 – 2028**



Tomaszów Mazowiecki 2024

Spis treści

Wstęp	3
1. Diagnoza stanu wyjściowego niepełnosprawności w powiecie tomaszowskim	4
1.1. Specyfika potrzeb osób niepełnosprawnych.....	4
1.2. Instytucje działające na rzecz osób niepełnosprawnych w powiecie tomaszowskim.....	6
1.3. Poziom zaspokajania potrzeb osób niepełnosprawnych w powiecie tomaszowskim w latach poprzednich i występujące niedostatki	9
1.3.1. Definicja pojęcia niepełnosprawności w świetle przepisów.	9
1.3.2. Populacja osób niepełnosprawne w powiecie tomaszowskim - diagnoza	10
1.3.3. Formy i zakres wsparcia osób niepełnosprawnych przez Powiat Tomaszowski w latach 2015-2018. Analiza społeczno-ekonomiczna niepełnosprawnych korzystających ze wsparcia.....	17
2. Założenia ogólne Programu	35
2.1. Zadania samorządu powiatowego z zakresu rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych	35
2.1.1. Zadania z zakresu rehabilitacji zawodowej	35
2.1.2. Zadania z zakresu rehabilitacji społecznej	36
2.2. Czas trwania i zasięg Programu	36
2.3. Odbiorcy Programu	37
2.4. Wartość dodana Programu	37
3. Cel główny oraz cele szczegółowe Programu, sposoby realizacji i wskaźniki ewaluacji.	38
4. Finansowanie, realizatorzy, uwagi podsumowujące	41
4.1. Prognozowany budżet, źródła finansowania i harmonogram działań.	41
4.2. Realizatorzy programu	42
4.3. Podsumowanie	42
5. Wykaz tabel	44
6. Wykaz wykresów	45

Wstęp

Opracowanie oraz realizacja niniejszego Programu działań samorządu powiatowego na rzecz integracji społecznej, aktywizacji zawodowej oraz przestrzegania praw osób niepełnosprawnych w Powiecie Tomaszowskim, na lata 2024 – 2028 jest jednym z zadań służącym realizacji polityki społecznej wobec niepełnosprawnych mieszkańców. Podstawę do jego stworzenia stanowi Ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. Zgodnie, z tą ustawą celem rehabilitacji społecznej jest umożliwienie osobom niepełnosprawnym uczestnictwa w życiu społecznym na jak najwyższym poziomie, a celem rehabilitacji zawodowej aktywizacja zawodowa rozumiana, jako ułatwienie osobie niepełnosprawnej uzyskania i utrzymania odpowiedniego zatrudnienia.

Zadaniem niniejszego programu jest ukierunkowanie działań w taki sposób, by osoby z niepełnosprawnościami w jak największym stopniu miały możliwość uczestniczyć w życiu społecznym, realizować się zawodowo oraz korzystać z praw i obowiązków przysługujących wszystkim obywatelom. W sytuacjach gdzie włączenie się jednostki do społeczeństwa jest znacznie utrudnione, powinno się podjąć działania, aby to społeczeństwo przystosować do ich potrzeb, stworzyć je bardziej dostępnym i przyjaznym. Aby tak się stało, niezwykle ważna jest współpraca oraz zaangażowanie wszelkich podmiotów tj. organizacji pozarządowych, władz rządowych i samorządowych a także wszelkich organizacji działających na rzecz osób z niepełnosprawnościami.

Program jest zgodny i spójny ze „Strategią rozwiązywania problemów społecznych w powiecie tomaszowskim na lata 2021-2028”, innymi dokumentami i programami opracowanymi zarówno na szczeblu krajowym, jak i lokalnym oraz stanowi kontynuację programu o tej samej nazwie, który obowiązywał w latach 2019-2023.

Dzięki doświadczeniu i wiedzy nabytym w trakcie realizacji programu w latach poprzednich możliwe jest lepsze zdiagnozowanie problemów z jakimi osoby z niepełnosprawnościami mierzą się w życiu codziennym.

Opracowując niniejszy program wzięto pod uwagę dane dotyczące podstawowych aspektów związanych ze środowiskiem osób niepełnosprawnych, m.in. takich jak sytuacja społeczna, czy specyficzne potrzeby tejże grupy społecznej. W trakcie tworzenia Programu przeprowadzone zostały konsultacje z podmiotami działającymi na rzecz osób z niepełnosprawnościami.

1. Diagnoza stanu wyjściowego niepełnosprawności w powiecie tomaszowskim

1.1. Specyfika potrzeb osób niepełnosprawnych

Zjawiska niepełnosprawności nie sposób dużej ignorować, gdyż liczebność tej grupy ciągle wzrasta. Niemal każdego dnia spotkać można osobę z niepełnosprawnością. Dla wielu ludzi nadal jest to temat trudny i rodzący dyskomfort, wciąż występują problemy izolacji, marginalizacji czy dyskryminacji. Jednak wraz z rozwojem wiedzy zwiększa się świadomość społeczeństwa co daje nadzieję na to, że osoby te przestaną być traktowane tylko jak obciążenie, a zaczną być postrzegane jako osoby wartościowe i mające prawo do korzystania z życia, w takim samym stopniu, co osoby nazywane pełnosprawnymi.

Niepełnosprawność może utrudniać, ograniczać ale też całkowicie uniemożliwiać samodzielną egzystencję. W związku z tym, że osoby z niepełnosprawnościami znajdują się w dużo trudniejszej sytuacji niż reszta społeczeństwa, ponieważ każdego dnia napotykają na szereg barier należy ułatwić im codzienne funkcjonowanie i stworzyć warunki umożliwiające jak najpełniejsze uczestnictwo w życiu społecznym.

Potrzeby osób niepełnosprawnych są różne i inne dla każdego rodzaju niepełnosprawności, jednak potrzeby takie jak potrzeba miłości, kontaktów środowiskowych, posiadania przyjaciół, zrozumienia czy poszanowania godności jest wspólna dla wszystkich. Niezwykle ważne jest także zdobycie odpowiedniego wykształcenia, a następnie uzyskanie zatrudnienia, które pozwoli nie tylko zapewnić odpowiednie warunki materialne i względną niezależność, ale też przyczyni się do pełnej integracji oraz zapobiegnie izolacji społecznej. Należy pamiętać, że integracja społeczna osoby niepełnosprawnej oznacza nieograniczoną deficytami zdrowotnymi i sprawnościowymi możliwość uczestnictwa w życiu społecznym i jest podstawowym celem rehabilitacji społecznej osób niepełnosprawnych. Przynosi korzyści nie tylko osobom niepełnosprawnym, ale także pełnosprawnym.

Integracja społeczna pozwala osobom niepełnosprawnym nabrać większej pewności siebie, pobudzić wiarę we własne możliwości, zmobilizować się do wysiłku oraz daje możliwość odnalezienia swojego miejsca w środowisku.

Zaspokojenie potrzeby przynależności, kontaktu emocjonalnego czy bliskości w znacznym stopniu ułatwia zaakceptowanie swojej sytuacji. Aktywne uczestnictwo w życiu codziennym wpływa na rozwój osobisty, a co za tym idzie - rozwój autonomii. Osoby pełnosprawne poprzez kontakt z osobami z niepełnosprawnościami uczą się akceptacji, odpowiedzialności, tolerancji, a także nabywają więcej cierpliwości w wykonywaniu różnych codziennych czynności.

Aktywizacja zawodowa jest podstawowym celem rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych. Wszystkie osoby niepełnosprawne bez względu na przyczyny i rodzaj niepełnosprawności mają prawo do pomocy w zakresie zatrudniania na równi z osobami pełnosprawnymi, zgodnie z posiadanymi kwalifikacjami. Praca zgodna z kwalifikacjami daje poczucie zadowolenia i jest podstawowym zabezpieczeniem uczestnictwa osób niepełnosprawnych w życiu społeczno – gospodarczym gminy i powiatu.

Aktywność zawodowa daje osobom niepełnosprawnym możliwość:

- rozwoju i samorealizacji,
- poprawy poczucia własnej wartości oraz poczucie przydatności,
- uzyskania samodzielności materialnej,
- społecznego kontaktu z innymi osobami,
- poczucia siły i bycia potrzebnym,
- partnerskiego udziału osoby niepełnosprawnej w życiu społecznym lokalnej wspólnoty.

Jednym z ważniejszych dokumentów odnoszących się do osób niepełnosprawnych jest **Karta Praw Osób Niepełnosprawnych z dnia 1 sierpnia 1997 r.** Stwierdza się w niej, że osoby niepełnosprawne mają prawo do niezależnego, samodzielnego i aktywnego życia oraz nie mogą podlegać dyskryminacji. Oznacza więc to prawo osób niepełnosprawnych m.in. do:

- *dostępu do dóbr i usług umożliwiających pełne uczestnictwo w życiu społecznym,*
- *dostępu do leczenia i opieki medycznej, wczesnej diagnostyki, rehabilitacji i edukacji leczniczej, a także do świadczeń zdrowotnych uwzględniających rodzaj i stopień niepełnosprawności, w tym do zaopatrzenia w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze, sprzęt rehabilitacyjny,*
- *dostępu do wszechstronnej rehabilitacji mającej na celu adaptację społeczną,*
- *nauki w szkołach wspólnie ze swymi pełnosprawnymi rówieśnikami, jak również do korzystania ze szkolnictwa specjalnego lub edukacji indywidualnej,*
- *pomocy psychologicznej, pedagogicznej i innej pomocy specjalistycznej umożliwiającej rozwój, zdobycie lub podniesienie kwalifikacji ogólnych i zawodowych,*
- *pracy na otwartym rynku pracy zgodnie z kwalifikacjami, wykształceniem i możliwościami oraz do korzystania z doradztwa zawodowego i pośrednictwa, a gdy niepełnosprawność i stan zdrowia tego wymaga – prawo do pracy w warunkach dostosowanych do potrzeb niepełnosprawnych,*
- *zabezpieczenia społecznego uwzględniającego konieczność ponoszenia zwiększonych kosztów wynikających z niepełnosprawności, jak również uwzględnienia tych kosztów w systemie podatkowym,*
- *życia w środowisku wolnym od barier funkcjonalnych, w tym:*
 - * *dostępu do urzędów, punktów wyborczych i obiektów użyteczności publicznej,*
 - * *swobodnego przemieszczania się i powszechnego korzystania ze środków transportu,*
 - * *dostępu do informacji,*

- * *możliwości komunikacji międzyludzkiej,*
- *posiadania samorządnej reprezentacji swego środowiska oraz do konsultowania z nim wszelkich projektów aktów prawnych dotyczących osób niepełnosprawnych,*
- *pełnego uczestnictwa w życiu publicznym, społecznym, kulturalnym, artystycznym, sportowym oraz rekreacji i turystyce odpowiednio do swych zainteresowań i potrzeb.*

Do pomocy w rozwiązywaniu problemów osób niepełnosprawnych oraz zaspokajania wielu ich potrzeb powołane zostały różnego rodzaju instytucje. Obok nich działają także instytucje realizujące potrzeby całego społeczeństwa (zakłady pracy, urzędy, szkoły), które nie tylko mogą, ale i powinny integrować osoby niepełnosprawne z otoczeniem. Wszystkie te instytucje mogą stwarzać warunki do zaspokajania potrzeb życiowych osób niepełnosprawnych.

1.2. Instytucje działające na rzecz osób niepełnosprawnych w powiecie tomaszowskim

Na terenie powiatu tomaszowskiego funkcjonuje wiele instytucji działających na rzecz osób niepełnosprawnych oraz ich rodzin. Najważniejsze z nich mieszczą się w budynku **Starostwa Powiatowego w Tomaszowie Mazowieckim przy ul. Św. Antoniego 41**. Znajdują się tam:



- ❖ ***Powiatowy Zespół do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności***
- ❖ ***Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie***
- ❖ ***Powiatowy Urząd Pracy***

Poza wyżej wymienionymi, na rzecz tej grupy społecznej działają także organizacje i instytucje takie jak wykazane (*uwzględniono przede wszystkim podmioty, które współpracują z powiatowymi służbami działającymi m.in. na rzecz osób niepełnosprawnych – opracowanie własne na podstawie dostępnych źródeł*) :

**INSTYTUCJE I ORGANIZACJE DZIAŁAJĄCE
NA RZECZ OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH
w powiecie tomaszowskim**

1.	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej	ul. Cekanowska 5 97-200 Tomaszów Mazowiecki
2.	Powiatowy Zespół do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności	ul. Św. Antoniego 41 97-200 Tomaszów Mazowiecki
3.	Powiatowa Społeczna Rada do Spraw Osób Niepełnosprawnych	ul. Św. Antoniego 41 97-200 Tomaszów Mazowiecki
4.	Warsztat Terapii Zajęciowej przy „Fundacji Społecznej RAZEM”	ul. Polna 56a 97-200 Tomaszów Mazowiecki
5.	Fundacja Społeczna RAZEM	ul. Polna 56a 97-200 Tomaszów Mazowiecki
6.	Warsztat Terapii Zajęciowej przy Stowarzyszeniu Rodzin Dzieci i Osób Niepełnosprawnych	ul. Majowa 1/13, 97-200 Tomaszów Mazowiecki
7.	Stowarzyszenie Rodzin Dzieci i Osób Niepełnosprawnych	ul. Majowa 1/13 97-200 Tomaszów Mazowiecki
8.	Polski Związek Niewidomych Koło Nr 21	ul. Farbiarska 20/24, 97-200 Tomaszów Mazowiecki
9.	Tomaszowskie Stowarzyszenie Amazonek	ul. Farbiarska 20/24 97-200 Tomaszów Mazowiecki
10.	Warsztat Terapii Zajęciowej przy „Stowarzyszeniu Osób Niepełnosprawnych POMOCNA DŁOŃ”	Popielawy 118 97-221 Rokiciny
11.	Stowarzyszenie Osób Niepełnosprawnych POMOCNA DŁOŃ	Popielawy 118 97-221 Rokiciny
12.	Środowiskowy Dom Samopomocy (dla osób z zaburzeniami psychicznymi, realizujący zadania określone w ustawie o pomocy społecznej oraz ustawie o ochronie zdrowia psychicznego)	ul. Majowa 1/13, 97-200 Tomaszów Mazowiecki
13.	Ośrodek Rehabilitacji Dzieci Niepełnosprawnych	ul. Jana Pawła II 64/66 97-200 Tomaszów Mazowiecki

14.	Dom Pomocy Społecznej Nr 1	ul. Polna 56 97-200 Tomaszów Mazowiecki
15.	Dom Pomocy Społecznej Nr 2	ul. Jana Pawła II 37 97-200 Tomaszów Mazowiecki
16.	Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy	ul. Majowa 1/13 97-200 Tomaszów Mazowiecki
17.	Polski Związek Głuchych Oddział Łódzki	ul. Piłsudskiego 57 97-200 Tomaszów Mazowiecki
18.	Polski Stowarzyszenie Diabetyków Oddział Miejsko-Powiatowy	ul. Farbiarska 20/24 97-200 Tomaszów Maz.
19.	Polskie Stowarzyszenie Diabetyków – Koło Miejskie Nr 2	ul. Św. Antoniego 55 97-200 Tomaszów Mazowiecki
20.	Polski Związek Emerytów, Rencistów i Inwalidów – Oddział Rejonowy	ul. Św. Antoniego 21 97-200 Tomaszów Mazowiecki
21.	Powiatowe Stowarzyszenie Emerytów, Rencistów i Inwalidów	ul. Niebrowska 14 97-200 Tomaszów Mazowiecki
22.	Terenowa Organizacja Emerytów i Rencistów NSZZ „Solidarność” w Niewiadowie	ul. Kopernika 20 97-225 Ujazd
23.	Tomaszowskie Stowarzyszenie START klub Sportowców Niepełnosprawnych	Różana 40C 97-200 Tomaszów Mazowiecki
24.	Stowarzyszenie na Rzecz Dzieci z Autyzmem „ISKIERKA”	ul. Grunwaldzka 13/15 97-200 Tomaszów Mazowiecki
25.	Fundacja „Educator” im. Ks. Stanisława Grada	ul. POW 8 97-200 Tomaszów Mazowiecki
26.	Fundacja Hipoterapia „Mogę Więcej”	ul. Legionów 25 97-200 Tomaszów Mazowiecki
27.	Fundacja „Dwa Skrzydła”	Ul. Św. Antoniego 97 97-200 Tomaszów Mazowiecki
28.	Fundacja „Widzieć Więcej”	Ul. Grota Roweckiego 13 97-200 Tomaszów Mazowiecki

1.3. Poziom zaspokajania potrzeb osób niepełnosprawnych w powiecie tomaszowskim w latach poprzednich i występujące niedostatki

1.3.1. Definicja pojęcia niepełnosprawności w świetle przepisów.

Istnieje wiele definicji niepełnosprawności. Zgodnie z ustawą o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, do której odwołuje się również Konstytucja RP, za niepełnosprawnych uznaje się *osoby, których stan fizyczny, psychiczny lub umysłowy trwale lub okresowo utrudnia, ogranicza bądź uniemożliwia wypełnianie ról społecznych, a w szczególności ogranicza zdolności do wykonywania pracy zawodowej.*

Według Światowej Organizacji Zdrowia (WHO) niepełnosprawnością jest każde ograniczenie lub niemożność prowadzenia aktywnego życia w sposób uznawany za typowy dla człowieka.

W Polsce funkcjonują dwa systemy orzecznictwa: o niezdolności do pracy (do celów rentowych) oraz o stopniu niepełnosprawności (do celów poza rentowych). Ten pierwszy reguluje Ustawa z dnia 17 grudnia 1998 roku o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, drugi natomiast Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 roku o rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych.

Ustala się trzy stopnie niepełnosprawności:

➤ **Znaczny** – *do znacznego stopnia niepełnosprawności zalicza się osobę z naruszoną sprawnością organizmu, niezdolną do pracy albo zdolną do pracy jedynie w warunkach pracy chronionej i wymagającą, w celu pełnienia ról społecznych, stałej lub długotrwałej opieki i pomocy innych osób w związku z niezdolnością do samodzielnej egzystencji,*

➤ **Umiarkowany** – *do umiarkowanego stopnia niepełnosprawności zalicza się osobę z naruszoną sprawnością organizmu, niezdolną do pracy albo zdolną do pracy jedynie w warunkach pracy chronionej lub wymagającą czasowej albo częściowej pomocy innych osób w celu pełnienia ról społecznych,*

➤ **Lekki** – *do lekkiego stopnia niepełnosprawności zalicza się osobę o naruszonej sprawności organizmu, powodującej w sposób istotny obniżenie zdolności do wykonywania pracy, w porównaniu do zdolności, jaką wykazuje osoba o podobnych kwalifikacjach zawodowych z pełną sprawnością fizyczną, lub mająca ograniczenia w pełnieniu ról społecznych dające się kompensować przy pomocy wyposażenia w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze lub środki techniczne.*

Dodatkowo według ustawy: *osoby, które nie ukończyły 16 roku życia zaliczane są do osób niepełnosprawnych, jeżeli mają naruszoną sprawność fizyczną lub psychiczną o przewidywanym okresie trwania powyżej 12 miesięcy, z powodu wady wrodzonej, długotrwałej choroby lub uszkodzenia organizmu, powodującą konieczność zapewnienia im całkowitej opieki lub pomocy w zaspokajaniu podstawowych potrzeb życiowych w sposób przewyższający wsparcie potrzebne osobie w danym wieku.* Orzeczenie służy przyznaniu zasiłku pielęgnacyjnego, stałego oraz korzystania z innych ulg i uprawnień.

Zgodnie z klasyfikacją Głównego Urzędu Statystycznego zbiorowość osób niepełnosprawnych dzieli się na dwie podstawowe grupy. Osoby niepełnosprawne:

- **prawnie** tj. takie, które posiadają odpowiednie, aktualne orzeczenie wydane przez organ do tego uprawniony
- **tylko biologicznie** tj. takie, które nie posiadają, ale mają, (odczuwają) całkowicie lub poważnie ograniczoną zdolność do wykonywania podstawowych czynności.

1.3.2. Populacja osób niepełnosprawne w powiecie tomaszowskim - diagnoza

Najważniejszym źródłem informacji w zakresie danych demograficznych, dotyczących także osób niepełnosprawnych jest Główny Urząd Statystyczny. Dane pozyskiwane są w trakcie Narodowego Spisu Powszechnego raz na dziesięć lat. Ostatnie zebrane zostały w 2021 roku i wykorzystane przy tworzeniu programu.

Jak przedstawia Główny Urząd Statystyczny w 2021 roku powiat tomaszowski zamieszkiwało **112 303** osób (czyli niespełna 5% całej populacji województwa) z czego 52% stanowiły kobiety, a 48% mężczyźni. Wśród tej zbiorowości, jak wykazuje GUS, osoby niepełnosprawne w wieku 0-14 lat stanowiły 3,72% wszystkich mieszkańców powiatu a osoby, które ukończyły 15 rok życia 13,83%. Od 2019 r. liczba mieszkańców stopniowo ulega zmniejszeniu, co obrazuje poniższa tabela:

Tabela 1. Liczba mieszkańców powiatu ze względu na płeć

Płeć	2019	2020	2021	2022	2023
Kobiety	60 688	59 161	58 647	58 176	57 910
Mężczyźni	55 831	54 246	53 656	53 263	53 066
Razem	116 519	113 407	112 303	111 439	110 976

Źródło: Bank Danych Lokalnych, GUS

Oto jak przedstawia się podział mieszkańców powiatu ze względu na miejsce zamieszkania (miasto, wieś):

Tabela 2. Mieszkańcy powiatu według miejsca zamieszkania

Miejsce zamieszkania	I półrocze 2023
Gminy miejskie	59 270
Gminy wiejskie	51 706
Ogółem	110 976

Źródło: Bank Danych Lokalnych, GUS

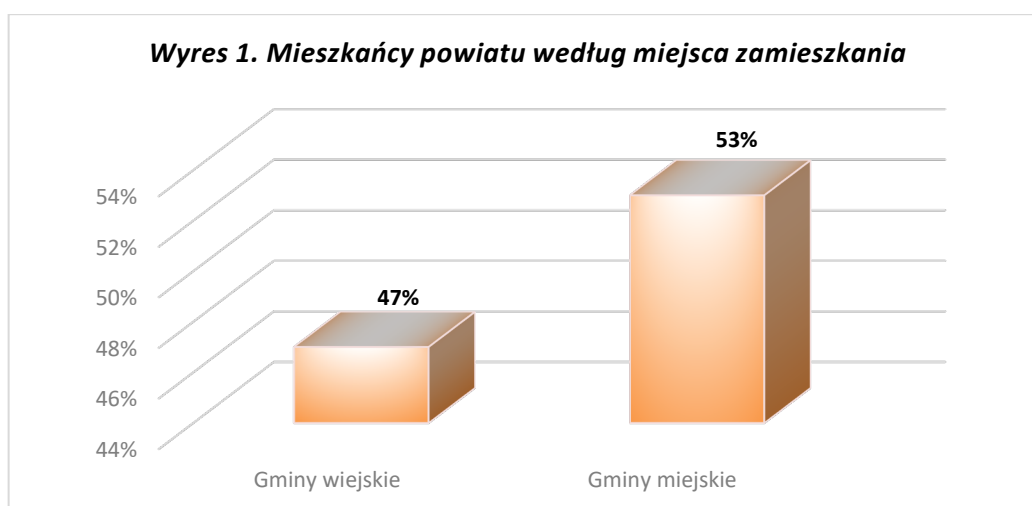


Tabela nr 2 oraz wykres nr 1 pokazują przewagę osób zamieszkujących tereny miasta (53%) w stosunku do mieszkańców terenów wiejskich (47%).

Zdecydowanie trudniejszym zadaniem jest ustalenie w miarę dokładnej liczby osób niepełnosprawnych w ogólnej liczbie mieszkańców powiatu, z tego powodu, że nie ma źródła, które na bieżąco prowadziłyby rejestr osób niepełnosprawnych w powiatach. Dodatkowo komplikuje sprawę fakt funkcjonowania wspomnianych wcześniej dwóch systemów orzeczniczych, co w praktyce oznacza, że jedna i ta sama osoba może być rejestrowana w jednym i drugim systemie. Dlatego jak do tej pory jedynym sposobem pozwalającym precyzyjnie ustalić populację osób niepełnosprawnych są narodowe spisy powszechne. Z danych powstałych na podstawie Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań w 2021 r. wynika, że ogólna liczba osób niepełnosprawnych (w rozumieniu prawnym, czyli z orzeczonym stopniem niepełnosprawności, jak i niepełnosprawnych biologicznie) w powiecie tomaszowskim wyniosła **20 920, co stanowiło ok. 18,7% ogółu mieszkańców**. Można zauważyć znaczny wzrost w porównaniu do stanu sprzed kilkunastu lat, ustalonego na podstawie Narodowego Spisu Powszechnego z 2011 r. Wówczas osób niepełnosprawnych było **16 962**, co stanowiło nieco ponad 14 % całej populacji mieszkańców powiatu. Udział mężczyzn w tej grupie wynosił 45% a kobiet 55%. To jednak dane archiwalne, a w miarę aktualne są dostępne, ale tylko w odniesieniu do niepełnosprawności w rozumieniu prawnym tj. z orzeczeniem o niepełnosprawności. Dysponuje nimi choćby PFRON, który wykorzystuje je m.in. do ustalenia corocznego limitu środków finansowych dla danego powiatu na zadania zakresu rehabilitacji zawodowej i społecznej. Z informacji o wysokości środków na 2023 r. przekazanej przez PFRON do powiatu tomaszowskiego, przedstawiającej także sposób wyliczenia kwoty tych środków, wynika, że liczba osób z orzeczoną niepełnosprawnością w naszym powiecie w 2021 r. ustalona przez PRFON **wynosiła 13 789 osób**.

Dla potrzeb związanych z opracowaniem niniejszego programu będziemy się posługiwać dokładnymi już danymi uzyskanymi z Powiatowego Zespołu do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności w Tomaszowie Mazowieckim. Powiatowe zespoły ds. orzekania o niepełnosprawności powoływane są przez Starostę i finansowane z budżetu państwa.

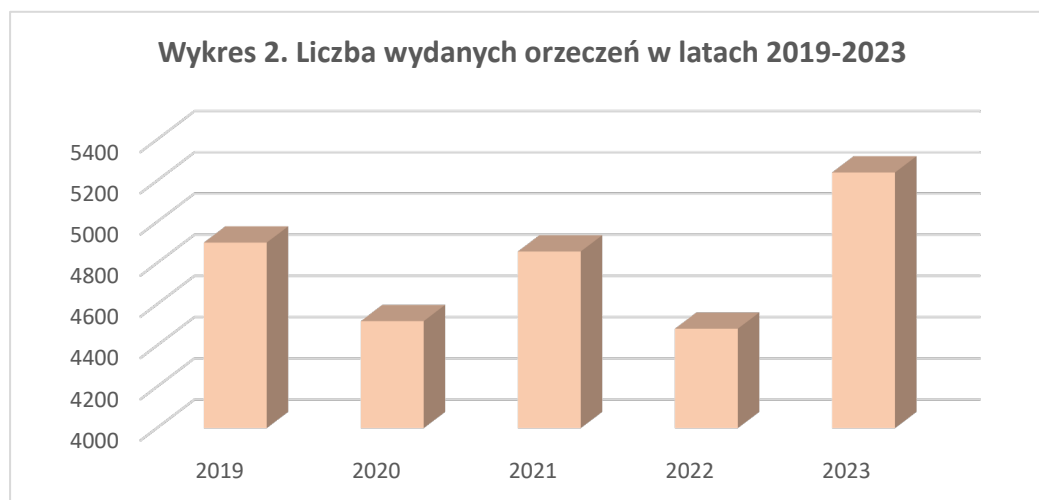
Orzekanie odbywa się na wniosek osoby niepełnosprawnej bądź przedstawiciela ustawowego. W treści samego orzeczenia, poza ustaleniem niepełnosprawności/stopnia niepełnosprawności znaleźć się powinny wskazania w zakresie: zatrudnienia, szkoleń, uczestnictwa w terapii zajęciowej, konieczności zaopatrzenia w przedmioty ortopedyczne i inne, korzystania z systemu środowiskowego wsparcia w samodzielnej egzystencji, konieczności opieki osoby drugiej, konieczności współdziałania opiekuna, uprawnień do karty parkingowej. W celu usprawnienia i podniesienia jakości orzekania oraz przetwarzania danych, stworzony został Elektroniczny Krajowy System Monitoringu Orzekania o Niepełnosprawności.

To właśnie z Powiatowego Zespołu ds. Orzekania o Niepełnosprawności pozyskane zostały dane dotyczące liczby wydanych orzeczeń według miejsca zamieszkania, płci, stopni niepełnosprawności oraz jej przyczyn.

Tabela 3. Liczba wydanych orzeczeń w latach 2019-2023

	2019	2020	2021	2022	2023
Liczba osób, którym orzeczono niepełnosprawność (ogółem)	4900	4519	4857	4482	5241

Źródło: PZOON



Jak obrazuje tabela nr 3 i wykres nr 2 w latach 2019-2023 wydano 23 999 orzeczeń o niepełnosprawności lub stopniu niepełnosprawności. Liczba orzeczeń nie przekłada się jednak na liczbę osób niepełnosprawnych zamieszkujących na terenie powiatu tomaszowskiego. Spowodowane jest terminowością wydawanych orzeczeń np. na okres jednego roku, dwóch, pięciu lat lub na stałe. Oznacza to, że osoby, których orzeczenia były wydane na czas określony, w ciągu kilku lat mogły uzyskiwać kolejne orzeczenia.

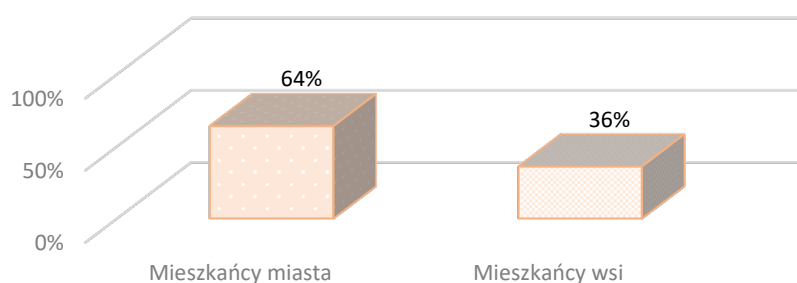
Należy ponownie zaznaczyć w tym miejscu, że poza ww. systemem orzecznictwa istnieją jeszcze inne, takie jak ZUS oraz KRUS, działające na podstawie odrębnych przepisów.

Tabela 4. Niepełnosprawni mieszkańcy powiatu według miejsca zamieszkania 2019-2023

Miejsce zamieszkania	2019	2020	2021	2022	2023
Gminy miejskie	3207	2943	3174	2921	3287
Gminy wiejskie	1693	1576	1683	1561	1889

Źródło: PZOON

Wykres 3 . Niepełnosprawni mieszkańcy powiatu według miejsca zamieszkania - orzeczeni w 2023 roku



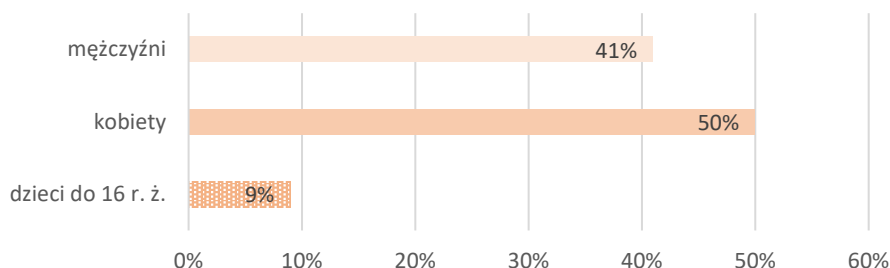
Zarówno powyższa tabela jak i wykres ukazują znaczną przewagę mieszkańców miast w stosunku do mieszkańców wsi, spośród osób którym w latach 2019-2023 orzeczono niepełnosprawność. W ciągu ostatnich pięciu lat mieszkańcy wsi stanowili jedynie 1/3 wszystkich orzeczonych osób.

Tabela 5. Liczba wydanych orzeczeń w latach 2019-2023 w podziale na płeć

Osoby niepełnosprawne	2019	2020	2021	2022	2023
Kobiety	2258	2073	2336	2183	2607
Mężczyźni	2126	1930	2034	1865	2182
Dzieci	516	516	487	434	452

Źródło: PZOON

Wykres 4. Liczba wydanych orzeczeń w 2023 roku według płci



Przyglądając się danym zamieszczonym w wykresie nr 4 można zauważyć, że w 2023 roku, wśród wszystkich osób niepełnosprawnych, najwięcej było kobiet (50%), niewiele mniej mężczyzn (41%) a dzieci jedynie 9%. Tabela natomiast pokazuje, że sytuacja utrzymywała się na podobnym poziomie przez ostatnie kilka lat.

Głównym powodem składania wniosków o wydanie orzeczenia o stopniu niepełnosprawności przez osoby dorosłe jest znalezienie odpowiedniego zatrudnienia, otrzymanie karty parkingowej i korzystanie z innych ulg i uprawnień. Natomiast w przypadku dzieci to otrzymanie zasiłku pielęgnacyjnego jest głównym powodem ubiegania się o wydanie orzeczenia.

Tabela 6. Cel złożenia wniosku o wydanie orzeczenia o stopniu niepełnosprawności – powyżej 16 r. ż.

Cel	2019	2020	2021	2022	2023
odpowiedniego zatrudnienia	794	1130	1283	1160	1223
szkolenia	12	11	11	16	23
uczestnictwa w terapii zajęciowej	59	102	41	127	143
konieczności zaopatrzenia w przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze	450	321	159	370	536
korzystanie z systemu środowiskowego wsparcia w samodzielnej egzystencji	395	440	32	373	449
korzystanie z uprawnień na podstawie art. 8 ust. z 20.06.1977 r. Prawo o ruchu drogowym (Dz. U. z 2005 r. Nr 108, poz 908) Karta parkingowa	1669	947	716	795	1155
korzystania ze świadczeń pomocy społecznej	-	-	-	-	-
uzyskania zasiłku pielęgnacyjnego	710	312	459	419	387
uzyskania przez opiekuna świadczenia pielęgnacyjnego	0	0	0	0	0
<ul style="list-style-type: none"> • zamieszkiwania w oddzielnym pokoju • uzyskania przez opiekuna urlopu wychowawczego w dodatkowym wymiarze • korzystania z innych ulg i uprawnień na podstawie odrębnych przepisów 	427	544	1566	999	1039

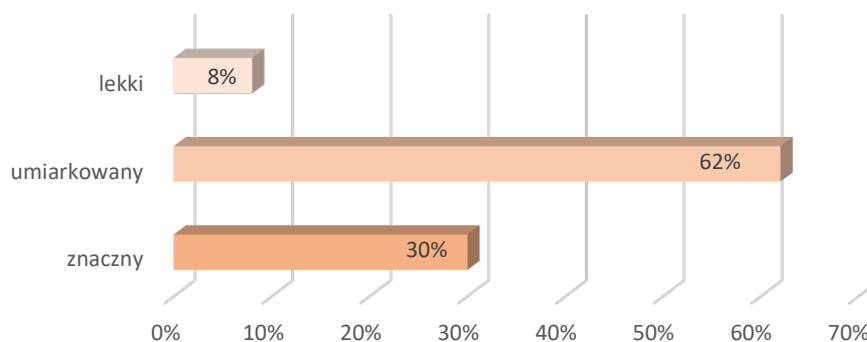
Tabela 7. Cel złożenia wniosku o wydanie orzeczenia o niepełnosprawności – dzieci do 16 r. ż.

Cel	2019	2020	2021	2022	2023
Uzyskania zasiłku pielęgnacyjnego	476	405	402	378	302
Uzyskania świadczenia pielęgnacyjnego	34	27	26	34	40
Korzystania ze świadczeń pomocy społecznej	-	-	-	-	-
<ul style="list-style-type: none"> Zamieszkiwania w oddzielnym pokoju Uzyskania przez opiekuna urlopu wychowawczego w dodatkowym wymiarze Korzystania z innych ulg i uprawnień na podstawie odrębnych przepisów 	115	91	140	116	140

Tabela 8. Liczba wydanych orzeczeń 2019-2023 według stopni niepełnosprawności

Stopień niepełnosprawności	2019	2020	2021	2022	2023
znaczny	1156	829	1122	1238	1458
umiarkowany	2744	2051	2852	2368	2958
lekki	484	881	396	442	373

Źródło: PZOON

Wykres 5. Liczba wydanych orzeczeń w 2023 roku według stopni niepełnosprawności

Najliczniejszą grupę osób niepełnosprawnych (wśród dorosłych) stanowią osoby, które posiadają umiarkowany stopień niepełnosprawności. W 2023 roku stanowiły 62% wszystkich osób niepełnosprawnych, w 2022 roku niespełna 58%, w roku 2021 – 65%, w 2020 roku 55% natomiast w 2019 – 63%. Spośród wszystkich wydanych orzeczeń o stopniu niepełnosprawności w latach 2019-2023, orzeczenia o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności wynosiły 61%.

Tabela 9. Przyczyny niepełnosprawności w wydanych orzeczeniach w latach 2019-2023

Przyczyny niepełnosprawności	Liczba wydanych orzeczeń				
	2019	2020	2021	2022	2023
Upośledzenie umysłowe	143	152	149	140	116
Choroby psychiczne	477	512	531	537	323
Zaburzenia głosu, mowy i choroby słuchu	406	386	384	412	237
Choroby narządu wzroku	336	300	304	282	157
Upośledzenie narządu ruchu	2845	2470	2797	2631	1916
Epilepsja	181	217	211	170	94
Choroby układów oddechowego i krążenia	1714	1491	1651	1266	690
Choroby układu pokarmowego	254	237	228	223	149
Choroby układu moczowo-płciowego	320	235	256	240	170
Choroby neurologiczne	1938	1746	1923	1687	938
Schorzenia endokrynologiczne, metaboliczne i inne	759	723	738	539	294
Całościowe zaburzenia rozwojowe	92	107	111	127	148

Źródło: PZOON



W orzeczeniu są zawarte maksymalnie trzy przyczyny niepełnosprawności, które oznaczone są symbolami odzwierciedlającymi konkretną przyczynę niepełnosprawności. Z przedstawionych powyżej danych wynika, że najczęstszą przyczyną niepełnosprawności jest dysfunkcja narządu ruchu (37% orzeczeń wydanych w 2023 roku zawiera symbol 05-R). Choroby neurologiczne plasują się na drugim miejscu – wystąpiły w 18% orzeczeń, natomiast choroby układu oddechowego i krążenia w niespełna 13%. Najrzadziej występującą przyczyną niepełnosprawności jest epilepsja – 2% oraz upośledzenie umysłowe – 2%.

1.3.3. Formy i zakres wsparcia osób niepełnosprawnych przez Powiat Tomaszowski w latach 2019 - 2023. Analiza społeczno-ekonomiczna niepełnosprawnych korzystających ze wsparcia.

1.3.4.1. Rehabilitacja zawodowa

Powiatowy Urząd Pracy w latach 2019 - 2023 podejmował szereg działań z zakresu rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych. Były one ściśle związane z wysokością otrzymanych środków finansowych przeznaczonych w danym roku na ten cel.

Tabela 10. Realizowane zadania z zakresu rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych w latach 2019 - 2023 ze środków PFRON

Rodzaj realizowanego zadania	2019		2020		2021		2022		2023	
	Ilość osób	Wydatkowa na kwota	Ilość osób	Wydatkowa na kwota	Ilość osób	Wydatkowa na kwota	Ilość osób	Wydatkowa na kwota	Ilość osób	Wydatkowa na kwota
Zwrot kosztów wyposażenia stanowiska pracy	9	342909	6	218545	6	226944	6	240000	5	240000
Jednorazowe środki na rozpoczęcie działalności gospodarczej	6	135000	3	75000	9	270000	11	330000	8	269939
Prace interwencyjne	-	-	-	-	2	1085	2	15801	1	2405
Stáže	6	23698	3	9299	3	29552	4	13535	6	54972
Szkolenia	0	0	1	254	1	8081	0	0	1	11048
RAZEM:	21	501607	13	303098	21	535661	23	599 336	21	578364

Źródło: dane Powiatowego Urzędu Pracy w Tomaszowie Mazowieckim

W latach 2019 - 2023 Powiatowy Urząd Pracy w Tomaszowie Mazowieckim w ramach dostępnych środków PFRON zaktywizował 99 osób. Łącznie wydatkowano kwotę 2 518 067 zł.

Duże znaczenie w procesie aktywizacji osób niepełnosprawnych bezrobotnych miały instrumenty finansowane z Funduszu Pracy oraz z Europejskiego Funduszu Społecznego.

Należały do nich: prace interwencyjne, roboty publiczne, staże, prace społecznie użyteczne, szkolenia, bony na zasiedlenie, refundacja doposażenia stanowiska pracy oraz jednorazowe środki na podjęcie działalności gospodarczej. Udzielono pomocy 283 osobom niepełnosprawnym, na ten cel wydatkowano 1 880 834 zł.

Jak wynika ze statystyk Powiatowego Urzędu Pracy w Tomaszowie Mazowieckim, na dzień 31.12.2023 roku zarejestrowanych było 320 osób niepełnosprawnych, z czego 296 to osoby niepełnosprawne bezrobotne, a 24 to osoby niepełnosprawne poszukujące pracy niepozostające w zatrudnieniu.

Liczba osób niepełnosprawnych poszukujących pracy w stosunku do osób niepełnosprawnych bezrobotnych jest zdecydowanie niższa. Jest to zapewne spowodowane faktem posiadania ubezpieczenia zdrowotnego z tytułu pobierania świadczenia rentowego jak i też niewielkim zainteresowaniem aktywizacją zawodową, wynikającą m.in. z obaw przed utratą świadczenia.

Analiza osób niepełnosprawnych znajdujących się w rejestrach Urzędu Pracy w okresie sprawozdawczym wskazuje, że liczba niepełnosprawnych (bezrobotnych i poszukujących pracy) zwiększyła się o 21 osób.

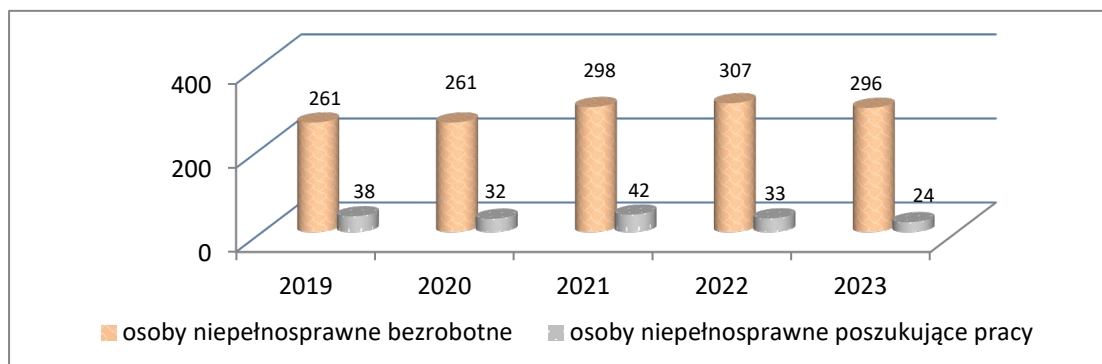
Szczegółowe dane zostały zaprezentowane w poniższych tabelach i na wykresach.

Tabela 11. Liczba osób niepełnosprawnych zarejestrowanych w Powiatowym Urzędzie Pracy w Tomaszowie Mazowieckim w latach 2019-2023 [w osobach]

Wyszczególnienie	2019	2020	2021	2022	2023
Osoby niepełnosprawne bezrobotne	261	261	298	307	296
Osoby niepełnosprawne poszukujące pracy	38	32	42	33	24
Razem osoby niepełnosprawne	299	293	340	340	320

Źródło: dane Powiatowego Urzędu Pracy w Tomaszowie Mazowieckim

Wykres 7. Liczba osób niepełnosprawnych zarejestrowanych w PUP w latach 2019-2023 [w osobach]



Źródło: dane Powiatowego Urzędu Pracy w Tomaszowie Mazowieckim

W latach 2019 – 2023 udział procentowy niepełnosprawnych w ogóle bezrobotnych wzrastał od 7,8% do 9,2%. Na koniec 2023 r. wskaźnik ten zmalał o 0,1 punktu. W latach 2019-2020 liczba osób była taka sama, tj. 261, mimo że udział osób z niepełnosprawnością był niższy o 0,9 punktu procentowego.

Tabela 12. Udział osób niepełnosprawnych bezrobotnych w ogólnej liczbie bezrobotnych zarejestrowanych w Powiatowym Urzędzie Pracy w Tomaszowie Mazowieckim w latach 2019-2023 [%]

Wyszczególnienie	2019	2020	2021	2022	2023
Bezrobotni ogółem	3 330	3 807	3 408	3 323	3 244
Bezrobotni niepełnosprawni	261	261	298	307	296
Udział % w ogólnej liczbie bezrobotnych	7,8	6,9	8,7	9,2	9,1

Źródło: dane Powiatowego Urzędu Pracy w Tomaszowie Mazowieckim

Pomimo stosunkowo „niewielkiej” skali bezrobocia osób niepełnosprawnych w odniesieniu do ogółu zarejestrowanych w Urzędzie Pracy, osoby niepełnosprawne niejednokrotnie napotykają trudności w znalezieniu odpowiedniego zatrudnienia, odpowiadającego zarówno posiadanym kwalifikacjom zawodowym, jak również ograniczeniom zdrowotnym, wynikającym z niepełnosprawności. Częściowo sytuacja ta ma związek z niewiedzą i obawami pracodawców w odniesieniu do zatrudnienia osób niepełnosprawnych. Należy jednak podkreślić, że świadomość pracodawców w tym zakresie się zwiększa. Świadczy o tym liczba ofert pracy na rynku przeznaczona dla osób niepełnosprawnych (oferty pozyskiwane do realizacji przez PUP, dostępne w Internecie).

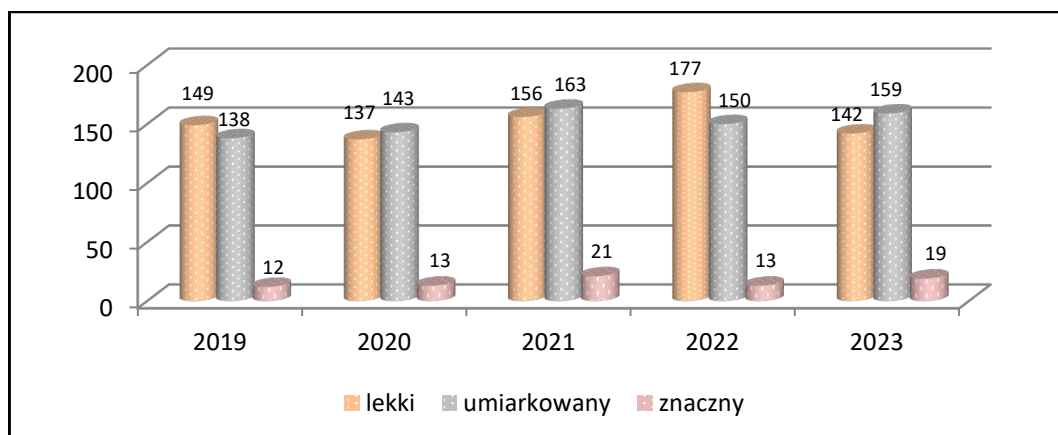
Struktura osób niepełnosprawnych jest zróżnicowana pod względem stopnia niepełnosprawności, rodzaju schorzenia, płci, wieku, wykształcenia, czasu pozostawania bez pracy.

W analizowanym okresie najliczniejszą grupę stanowiły osoby z orzeczoną lekkim stopniem niepełnosprawności. Udział tych osób wahał się w granicach od 46,8% do 52,1% ogółu zarejestrowanych niepełnosprawnych. Z kolei udział osób z umiarkowanym stopniem niepełnosprawności wynosił średnio 46,8%, a ze znacznym 4,8%. Obrazują to dane zaprezentowane w poniższej tabeli i na wykresie.

Tabela 13. Struktura osób niepełnosprawnych zarejestrowanych w PUP w latach 2019- 2023 wg kryterium stopnia niepełnosprawności [w osobach]

Stopień niepełnosprawności	Liczba osób niepełnosprawnych bezrobotnych i poszukujących pracy				
	2019	2020	2021	2022	2023
Lekki	149	137	156	177	142
Umiarkowany	138	143	163	150	159
Znaczny	12	13	21	13	19
Razem:	299	293	340	340	320

Wykres 8. Struktura osób niepełnosprawnych zarejestrowanych w PUP w latach 2019-2023 wg kryterium stopnia niepełnosprawności [w osobach]



Źródło: dane Powiatowego Urzędu Pracy w Tomaszowie Mazowieckim

Najczęstszą przyczyną niepełnosprawności było upośledzenie narządu ruchu, choroby neurologiczne, a także inne schorzenia endokrynologiczne, metaboliczne, choroby zakaźne. Należy podkreślić, że część klientów posiadała schorzenia sprzężone z zakresu kilku rodzajów chorób.

Tabela 14. Liczba osób zarejestrowanych wg kodów niepełnosprawności w latach 2019 – 2023

Kod/ Symbol	Schorzenia przyporządkowane	Liczba osób				
		2019	2020	2021	2022	2023
01 – U	Upośledzenie umysłowe	0	1	3	0	1
02 – P	Choroby psychiczne	28	29	39	29	34
03 - L	Zaburzenia głosu, mowy i choroby słuchu	21	22	22	19	18
04 - O	Choroby narządu wzroku	17	20	27	28	32
05 – R	Upośledzenie narządu ruchu	88	74	83	103	88
06 - E	Epilepsja	20	17	24	26	21
07 – S	Choroby układu oddechowego i krążenia	20	20	17	13	11
08 – T	Choroby układu pokarmowego	6	3	10	10	5
09 – M	Choroby układu moczowo - pęciowego	6	7	7	5	15

10 – N	Choroby neurologiczne	51	62	64	65	56
11 - I	Inne schorzenia (endokrynologiczne, metaboliczne, choroby zakaźne i inne)	38	34	38	36	37
12 - C	Całościowe zaburzenia rozwojowe	0	0	1	1	0
Nieustalone		4	4	5	5	2

Źródło: dane Powiatowego Urzędu Pracy w Tomaszowie Mazowieckim

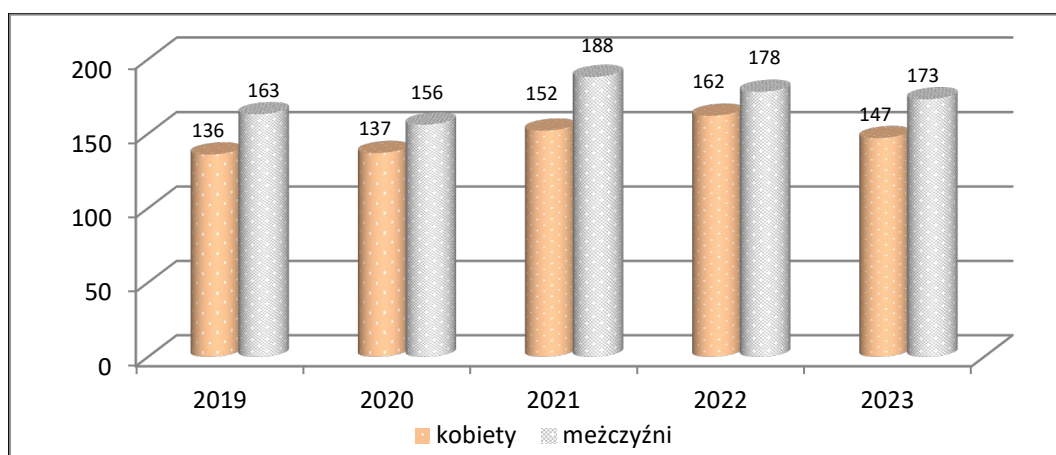
W omawianym okresie w Urzędzie Pracy częściej rejestrowali się mężczyźni ze stopniem niepełnosprawności niż kobiety. Ich udział z roku na rok nieznacznie się zmieniał kształtując się średnio na poziomie 46,12% (2019 r. – 45,5%; 2020 r. – 46,8%; 2021 r. – 44,7%; 2022 r. – 47,7%, 2023 r. – 45,9 %).

Tabela 15. Struktura osób niepełnosprawnych zarejestrowanych w PUP w latach 2019-2023 według płci

	2019	2020	2021	2022	2023
Kobiety	136	137	152	162	147
Mężczyźni	163	156	188	178	173
Razem	299	293	340	340	320

Źródło: dane Powiatowego Urzędu Pracy w Tomaszowie Mazowieckim

Wykres 9. Struktura osób niepełnosprawnych zarejestrowanych w PUP w latach 2019-2023 według płci



Źródło: dane Powiatowego Urzędu Pracy w Tomaszowie Mazowieckim

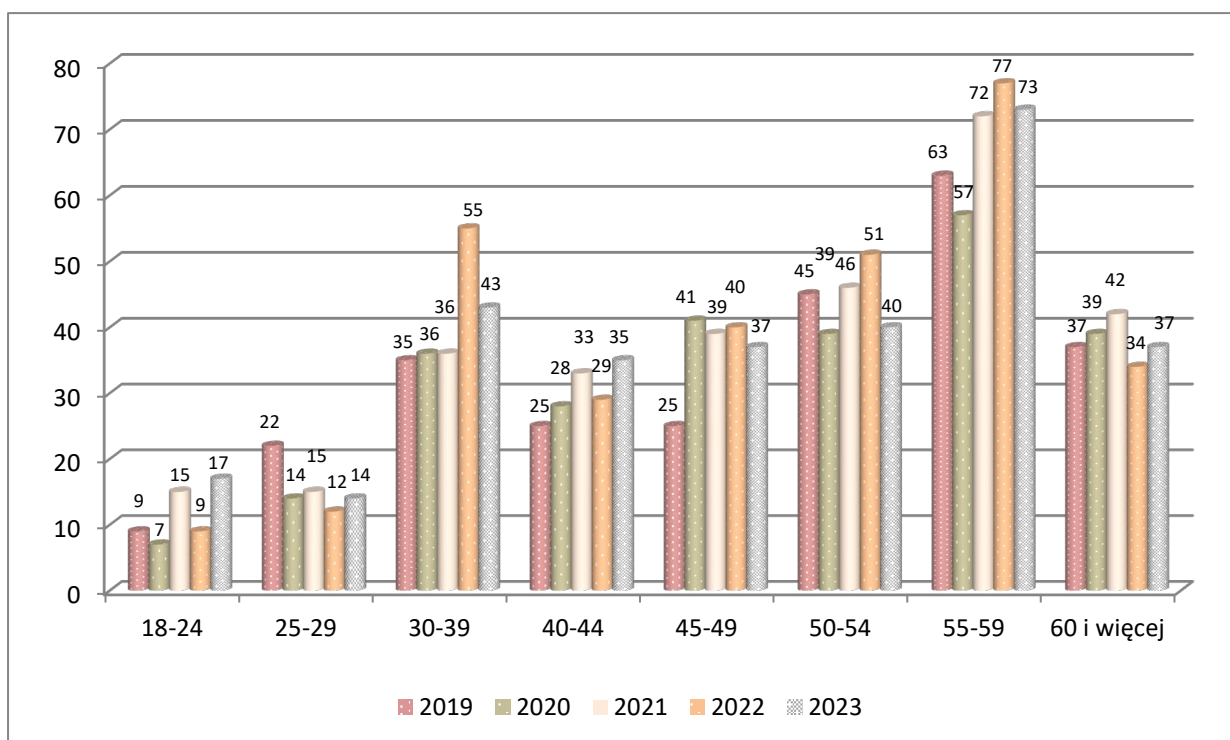
Zdecydowanie najrzadziej do rejestracji zgłaszały się osoby młode z orzeczonym stopniem niepełnosprawności, to jest w grupach wiekowych: 18-24 lata, 25-29 lat. Najczęściej zaś klienci w przedziale wiekowym 55 – 59 lat i 50 - 54 lata.

Tabela 16. Struktura wiekowa osób bezrobotnych niepełnosprawnych zarejestrowanych w PUP w latach 2019-2023 [w osobach]

Wiek	2019	2020	2021	2022	2023
18-24	9	7	15	9	17
25-29	22	14	15	12	14
30-39	35	36	36	55	43
40-44	25	28	33	29	35
45-49	25	41	39	40	37
50-54	45	39	46	51	40
55-59	63	57	72	77	73
60 i więcej lat	37	39	42	34	37
Razem:	261	261	298	307	296

Źródło: dane Powiatowego Urzędu Pracy w Tomaszowie Mazowieckim

Wykres 10. Struktura wiekowa osób bezrobotnych niepełnosprawnych zarejestrowanych w PUP w latach 2019 -2023 [w osobach]



Źródło: dane Powiatowego Urzędu Pracy w Tomaszowie Mazowieckim

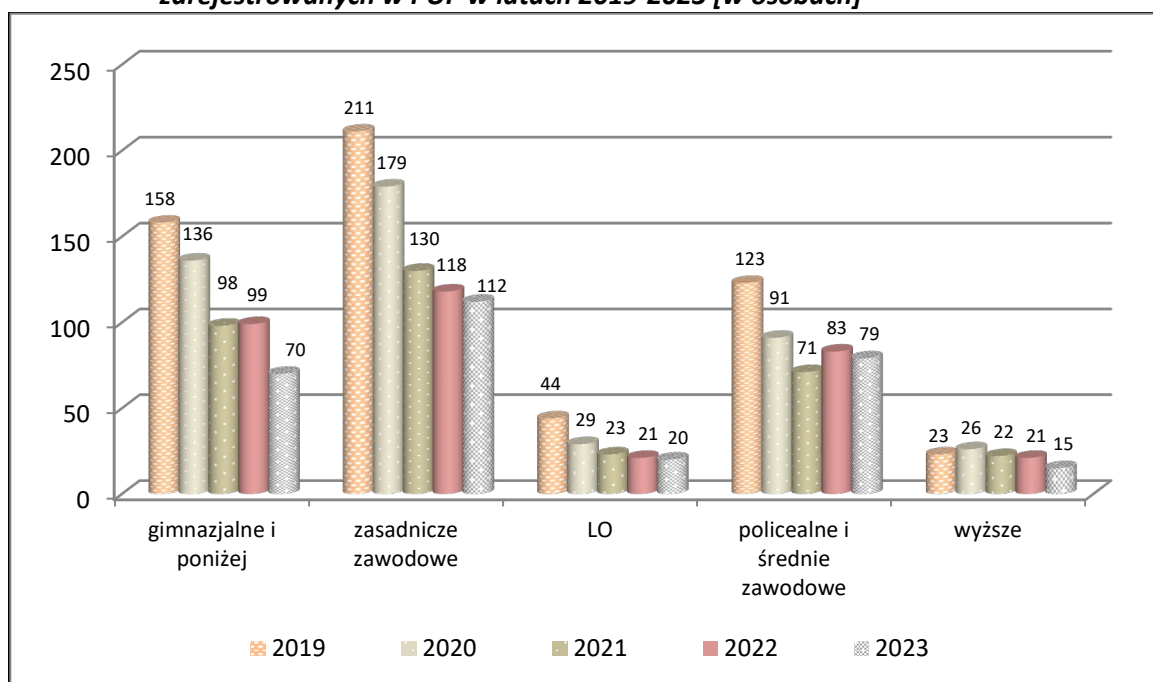
Osoby niepełnosprawne pozostające bez pracy charakteryzowały się niskim poziomem wykształcenia. Największa grupa legitymowała się wykształceniem zawodowym – 37,8% ogółu oraz gimnazjalnym i niższym – 26,8%. Można również przypuszczać, że kwalifikacje zawodowe w przypadku osób starszych są zdezaktualizowane i nie odpowiadają oczekiwaniom pracodawców. Kwalifikacje również tracą na aktualności w związku z biernością zawodową i pozostawaniem w rejestrach bezrobotnych.

Tabela 17. Struktura osób bezrobotnych niepełnosprawnych według wykształcenia zarejestrowanych w PUP w latach 2019-2023 [w osobach]

Poziom wykształcenia	2019	2020	2021	2022	2023
gimnazjalne i poniżej	81	66	81	82	70
zasadnicze zawodowe	95	104	114	112	112
LO	9	18	27	22	20
policealne i średnie zawodowe	60	65	66	75	79
wyższe	16	8	10	16	15
Razem:	261	261	298	307	296

Źródło: dane Powiatowego Urzędu Pracy w Tomaszowie Mazowieckim

Wykres 11. Struktura osób bezrobotnych niepełnosprawnych według wykształcenia zarejestrowanych w PUP w latach 2019-2023 [w osobach]



Źródło: dane Powiatowego Urzędu Pracy w Tomaszowie Mazowieckim

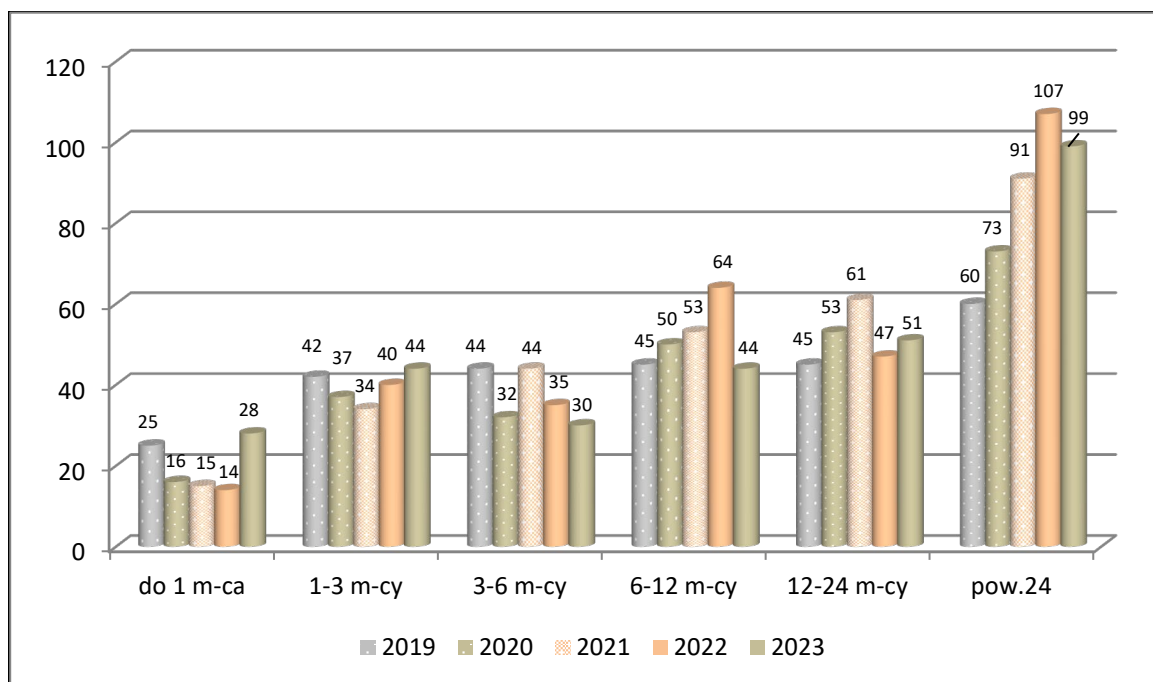
Zarówno rodzaj schorzenia jak i wiek oraz kwalifikacje mają wpływ na trudności w podjęciu pracy i powrocie na rynek przez osoby niepełnosprawne. Dowodzi tego analiza tej populacji pod względem czasu pozostawania bez pracy. W okresie sprawozdawczym osoby pozostające w rejestrach od 12 do 24 miesięcy i powyżej 24 miesięcy stanowiły średnio 40% ogółu bezrobotnych niepełnosprawnych.

Tabela 18. Osoby bezrobotne niepełnosprawne według czasu pozostawania bez pracy w latach 2019 - 2023 [w osobach]

Czas pozostawania bez pracy	2019	2020	2021	2022	2023
do 1 m-ca	25	16	15	14	28
1-3 m-cy	42	37	34	40	44
3-6 m-cy	44	32	44	35	30
6-12 m-cy	45	50	53	64	44
12-24 m-cy	45	53	61	47	51
powyżej 24 m-cy	60	73	91	107	99
Razem:	261	261	298	307	296

Źródło: dane Powiatowego Urzędu Pracy w Tomaszowie Mazowieckim

Wykres 12. Osoby bezrobotne niepełnosprawne według czasu pozostawania bez pracy w latach 2019 -2023 [w osobach]



Źródło: dane Powiatowego Urzędu Pracy w Tomaszowie Mazowieckim

Z punktu widzenia społecznego osoby pozostające bez pracy przez długi czas tracą nawyk pracy, izolują się od otoczenia, częściej ulegają patologiom. Dlatego tak istotne znaczenie mają działania kierowane do tych osób, za realizację których odpowiedzialne są m.in. służby zatrudnienia.

Analiza osób niepełnosprawnych pozostających w rejestrach Powiatowego Urzędu Pracy w Tomaszowie Mazowieckim pozwala wysnuć następujące wnioski:

- udział procentowy osób bezrobotnych niepełnosprawnych w ogóle osób bezrobotnych w analizowanym okresie utrzymywał się na podobnym poziomie;

- udział mężczyzn z orzecznym stopniem niepełnosprawności był nieznacznie wyższy niż kobiet;
- najliczniejszą grupę wśród niepełnosprawnych klientów Urzędu Pracy stanowiły osoby z orzecznym lekkim stopniem niepełnosprawności;
- przyczyną niepełnosprawności badanej populacji były głównie dysfunkcja narządu ruchu i schorzenie neurologiczne;
- największy odsetek badanej populacji posiadał wykształcenie zasadnicze zawodowe (średnio 37,8% ogółu bezrobotnych) oraz gimnazjalne i niższe (średnio 26,8%);
- średnio 40% ogółu osób niepełnosprawnych to osoby zarejestrowane w PUP powyżej 12 miesięcy.

1.3.4.2. Rehabilitacja społeczna

Podejmowane przez Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie działania z zakresu rehabilitacji społecznej mają za zadanie umożliwić osobie niepełnosprawnej uczestnictwo w życiu społecznym i kulturalnym, pomóc w przywróceniu samodzielności oraz zapewnić jak najkorzystniejsze warunki do życia. Rehabilitacja odbywa się poprzez pobudzanie aktywności społecznej, wyrabianie zaradności oraz umiejętności samodzielnego wypełniania ról społecznych, likwidację barier czy kształtowanie postaw sprzyjających integracji.

Corocznie Rada Powiatu w Tomaszowie Mazowieckim podejmuje Uchwałę dotyczącą określenia realizowanych zadań w ramach rehabilitacji społecznej i zawodowej osób niepełnosprawnych, a także wysokości środków PFRON przeznaczonych na te zadania.

Tabela 19. Roczny limit środków PFRON dla powiatu tomaszowskiego w latach 2019-2023 (w zł.)

Lata	Warsztaty terapii zajęciowej	Rehabilitacja społeczna	Rehabilitacja zawodowa	Razem
2019	2 623 920	1 049 094	502 500	4 175 514
2020	2 971 920	1 171 036	550 000	4 692 956
2021	3 145 920	1 739 689	550 000	5 435 609
2022	3 754 920	1 806 791	600 000	6 161 711
2023	4 424 400	2 524 926	580 639	7 529 965

Źródło: dane PCPR w Tomaszowie Mazowieckim i PUP w Tomaszowie Mazowieckim

Przyglądając się danym z powyższej tabeli można zauważyć, że środki finansowe PFRON, które w ostatnich latach otrzymał Powiat Tomaszowski, uległy znacznemu zwiększeniu. W 2019 roku Powiat otrzymał o 429 129 zł., więcej niż w roku 2018.

Natomiast w latach 2019-2023 środki finansowe na zadania z zakresu rehabilitacji społecznej i zawodowej zwiększane były średnio o ok. 700 000 zł. z czego w roku 2023 aż o 1 368 254 zł.

W poniższej tabeli przedstawiono zadania finansowane w części bądź w całości z Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. W zadaniu nr 4 wymagany jest co najmniej 10% udział środków własnych powiatu, w zdaniach 1 – 3 wymagany jest w niewielkim zakresie udział środków własnych beneficjentów. Wysokość środków finansowych na zadania 1-4 ustalana jest w corocznym limicie dla danego powiatu.

Tabela 20. Liczba zrealizowanych wniosków w ramach zadań rehabilitacji społecznej w latach 2019-2023

Lata	NAZWA ZADANIA				Razem
	1.Likwidacja barier funkcjonalnych (w komunikowaniu się, technicznych i architektonicznych)	2. Zaopatrzenie w sprzęt rehabilitacyjny, przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze	3.Uczestnictwo w turnusach rehabilitacyjnych	4.Uczestnictwo w warsztatach terapii zajęciowej	
2019	50	864	41	145	1100
2020	97	1160	38	145	1440
2021	83	844	307	145	1379
2022	56	1428	394	150	2028
2023	62	1849	403	150	2464

Źródło: dane Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Tomaszowie Mazowieckim

Poza wymienionymi w tabeli realizowane jest jeszcze zadanie: dofinansowanie sportu, kultury, rekreacji i turystyki osób niepełnosprawnych. Beneficjentami są tutaj organizacje społeczne działające na rzecz osób niepełnosprawnych. O dofinansowanie ubiega się każdego roku ok. 12 podmiotów, podejmujących ok. 13 przedsięwzięć o zasięgu powiatowym i ponadpowiatowym. W roku 2023 brało w nich udział 568 osób, z czego 353 to osoby niepełnosprawne.

Warsztat terapii zajęciowej jest wyodrębnioną organizacyjnie oraz finansowo placówką, która stwarza osobom niepełnosprawnym niezdolnym do podjęcia pracy, możliwość rehabilitacji zawodowej i społecznej w zakresie pozyskania lub przywracania umiejętności niezbędnych do podjęcia zatrudnienia. Realizacja tego celu odbywa się przy zastosowaniu technik terapii zajęciowej zmierzających do rozwijania umiejętności wykonywania czynności życia codziennego, zaradności osobistej oraz psychofizycznych sprawności i podstawowych, a także specjalistycznych umiejętności zawodowych. Uczestnicy warsztatów terapii zajęciowej w liczbie 150 biorą udział w zajęciach prowadzonych przez 3 warsztaty działające na terenie powiatu tomaszowskiego.

Warsztaty prowadzą następujące podmioty:

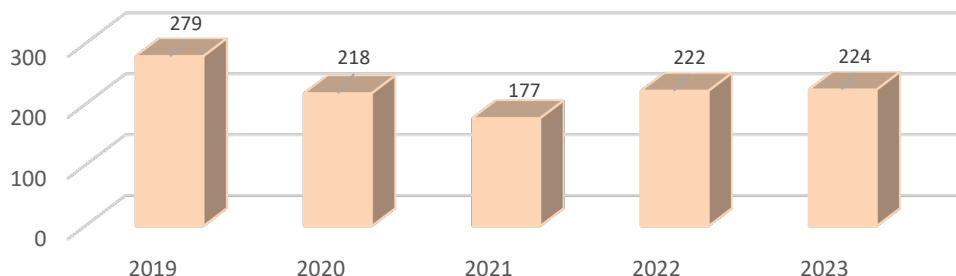
- *Stowarzyszenie Rodzin Dzieci i Osób Niepełnosprawnych* – Tomaszów Maz. ul. Majowa 1/13 - **60** uczestników.
- *Fundacja Społeczna „RAZEM”* – Tomaszów Maz. ul. Polna 56a – **50** uczestników.
- *Stowarzyszenie Osób Niepełnosprawnych „Pomocna Dłoń”* – Popielawy 118, gm. Rokiciny – **40** uczestników.

Od 2012 roku Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie realizuje pilotażowy program pod nazwą „Aktywny samorząd”, a jego głównym celem jest wyeliminowanie lub zmniejszenie barier ograniczających uczestnictwo beneficjentów programu w życiu społecznym, zawodowym i w dostępie do edukacji. Poniższa tabela przedstawia formy wsparcia z których można skorzystać:

AKTYWNY SAMORZĄD	
Moduł I	Moduł II
<ul style="list-style-type: none"> • pomoc w zakupie i montażu oprzyrządowania do posiadanego samochodu, • pomoc w uzyskaniu prawa jazdy • pomoc w zakupie sprzętu elektronicznego lub jego elementów oraz oprogramowania, • pomoc w utrzymaniu sprawności technicznej posiadanego sprzętu elektronicznego • dofinansowanie szkoleń w zakresie obsługi nabytego w ramach programu sprzętu elektronicznego i oprogramowania, • pomoc w zakupie wózka inwalidzkiego o napędzie elektrycznym • pomoc w utrzymaniu sprawności technicznej posiadanego skutera lub wózka inwalidzkiego o napędzie elektrycznym, • pomoc w zakupie protezy kończyny, w której zastosowano nowoczesne rozwiązania techniczne, tj. protezy co najmniej na III poziomie jakości, • pomoc w utrzymaniu sprawności technicznej posiadanej protezy kończyny, w której zastosowano nowoczesne rozwiązania techniczne (co najmniej na III poziomie jakości), • pomoc w zakupie skutera inwalidzkiego o napędzie elektrycznym lub oprzyrządowania elektrycznego wózka ręcznego, • pomoc w utrzymaniu aktywności zawodowej poprzez zapewnienie opieki dla osoby zależnej 	<p>Pomoc w uzyskaniu wykształcenia na poziomie wyższym, dla osób z umiarkowanym bądź znacznym stopniem niepełnosprawności, poprzez dofinansowanie kosztów edukacji:</p> <ul style="list-style-type: none"> • w szkole wyższej • w szkole policealnej • w kolegium <p>a także dla osób, które otworzyły przewód doktorski poza studiami doktoranckimi</p>

Liczba zrealizowanych wniosków w ramach ww. zadania w latach 2019-2023 przedstawiała się następująco:

Wykres 13. Liczba zrealizowanych wniosków w latach 2019 - 2023



W 2020 roku, w związku z wystąpieniem w Polsce zagrożenia epidemicznego oraz stanu epidemii, realizowano także program *Moduł III „Pomoc osobom niepełnosprawnym poszkodowanym w wyniku żywiołu lub sytuacji kryzysowych wywołanych chorobami zakaźnymi”*. Program polegał na udzieleniu pomocy finansowej w wysokości 500 zł. miesięcznie na osobę niepełnosprawną (jednak okres przyznania świadczenia nie mógł być dłuższy niż 3 miesiące). Adresatami programu były osoby niepełnosprawne, które utraciły możliwość korzystania (przez okres co najmniej 5 kolejnych następujących po sobie dni roboczych) z opieki świadczonej w placówce rehabilitacyjnej tj. uczestnicy WTZ, ŚDS, podopieczni dziennych domów pomocy społecznej, uczestników zajęć rewalidacyjno-wychowawczych, wychowanków specjalnych ośrodków szkolno-wychowawczych oraz specjalnych ośrodków wychowawczych.

W ramach programu wsparciem finansowym objęto 392 osoby, a łączna kwota wypłaconych świadczeń wyniosła 489 000,00 zł.

Centrum uczestniczyło także w działaniach związanych z realizacją Modułu IV ww. programu, zakończonych pozyskaniem środków przez domy pomocy społecznej na rzecz przeciwdziałania skutkom pandemii COVID-19. Udało się pozyskać 99 635,00 zł.

W 2021 i 2022 roku realizowano również program specjalny, finansowany ze środków PFRON pod nazwą „Program wyrównywania różnic między regionami III”. W ramach Programu pozyskane zostały środki finansowe w wysokości 345 000,00 złotych na realizację *obszaru D* tj. *likwidację barier transportowych*.

Dofinansowaniem objęto zakup trzech samochodów przystosowanych do przewozu osób niepełnosprawnych, w tym na wózku inwalidzkim dla:

- gminy Inowódz (105 000 zł.)
- gminy Lubochnia (120 000 zł.)
- gminy Ujazd (120 000 zł.)

W latach 2018-2021 realizowano projekt „Tomaszowskie Centrum Usług Społecznych”, a w latach 2021-2023 projekt „Tomaszowskie Centrum Usług Społecznych II”. Projekty współfinansowane były ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego. Zostały one stworzone z myślą o osobach niesamodzielnych, które ze względu na stan zdrowia, wiek bądź niepełnosprawność potrzebowały wsparcia i opieki osoby drugiej, przy wykonywaniu co najmniej jednej z podstawowych czynności życiowych. Skierowane były na seniorów tj. osób, które ukończyły 50 r. ż. zamieszkujących na terenie powiatu tomaszowskiego.

W ramach projektów Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie realizowało dwa zadania:

- Wypożyczalnia sprzętu rehabilitacyjnego, z której beneficjenci projektu mogli bezpłatnie wypożyczyć sprzęty rehabilitacyjne takie jak: łóżka rehabilitacyjne, materace, drabinki do łóżek, rowery trójkołowe, rowery magnetyczne, fotele geriatryczne, orbitreki, podnośniki transportowo-kąpielowy, maty masujące, lampy sollux;
- Porady specjalistów (poradnictwo prawne i psychologiczne), z których korzystali beneficjenci projektu kierowani przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Tomaszowie Mazowieckim i Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Tomaszowie Mazowieckim.

Od lipca 2023 roku Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie realizuje zadanie własne Powiatu polegające na prowadzeniu wypożyczalni sprzętu rehabilitacyjnego. Przedmiotem działalności wypożyczalni jest udzielenie sprzętu rehabilitacyjnego pełnoletnim mieszkańcom powiatu tomaszowskiego posiadającym znaczny lub umiarkowany stopień niepełnosprawności ruchowej (05-R) lub neurologicznej (10-N) lub orzeczenie równoważne.

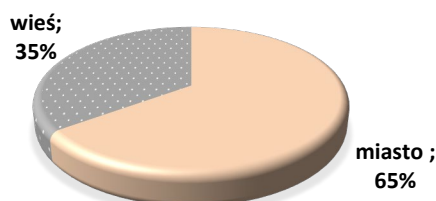
W 2021 roku Powiat Tomaszowski przystąpił do realizacji rządowego programu „Opieka wytchnieniowa”. Jego realizatorem zostało Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie. Celem programu było i jest ograniczenie skutków niepełnosprawności, poprzez wsparcie członków rodzin i opiekunów sprawujących bezpośrednią opiekę nad osobami niepełnosprawnymi posiadającymi orzeczenie o znacznym stopniu niepełnosprawności, poprzez umożliwienie uzyskania doraźnej, czasowej pomocy w formie usługi opieki wytchnieniowej w ramach pobytu całodobowego w Domu Pomocy Społecznej nr 2 przy ul. Jana Pawła II 37 w Tomaszowie Mazowieckim przez maksymalnie 14 dni.

W 2022 roku z usługi skorzystało 50 opiekunów, a koszt realizacji zadania wyniósł 511 656 zł. Natomiast w 2023 roku z pomocy skorzystało 65 opiekunów, a koszt realizacji zadania wyniósł 435 499 zł.

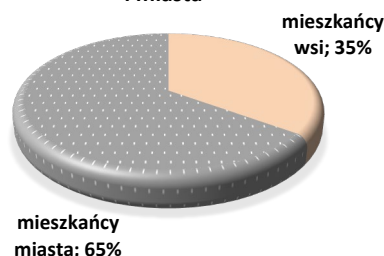
Dofinansowanie do zaopatrzenia w sprzęt rehabilitacyjny, przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze jest od kilku lat najbardziej popularną formą wsparcia. Jak pokazują dane zamieszczone w tabeli nr 18 liczba osób, które skorzystały z pomocy finansowej w tym zakresie stanowiła 75% wszystkich beneficjentów. Dofinansowanie do likwidacji barier funkcjonalnych

również jest formą wsparcia, która cieszy się dużym zainteresowaniem. Poniższe wykresy pokazują jak przedstawia się charakterystyka populacji osób niepełnosprawnych korzystających z pomocy w ramach rehabilitacji społecznej, według wybranych cech, istotnych także z punktu widzenia kształtowania polityki społecznej wobec niepełnosprawnych, na przykładzie dwóch wyżej wymienionych zadań.

Wykres 14.1 Dofinansowanie likwidacji barier funkcjonalnych w 2023 roku w podziale na mieszkańców wsi i miasta

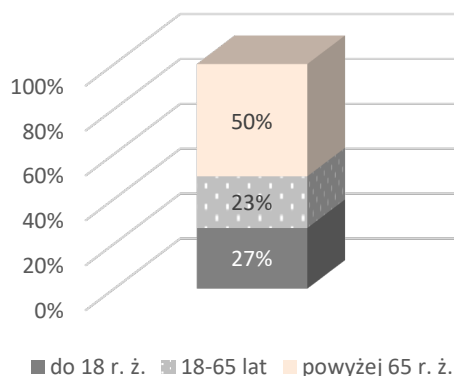


Wykres 14.2 Dofinansowanie zaopatrzenia w sprzęt rehabilitacyjny, przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze w 2023 roku w podziale na mieszkańców wsi i miasta

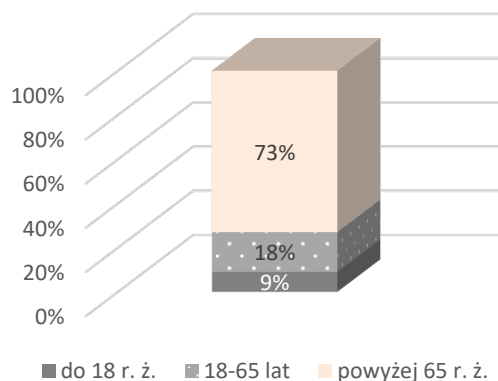


Wykresy nr 14.1 i 14.2. obrazują podział beneficjentów ze względu na miejsce zamieszkania (miasto lub wieś) i jednoznacznie wskazują na wyraźną przewagę mieszkańców miasta w stosunku do mieszkańców wsi. Wpływ na taki wynik wydaje się mieć, co poniekąd oczywiste, oddalenie miejsca zamieszkania od miejsca świadczenia usług (instytucjonalna forma wsparcia osób niepełnosprawnych realizowana jest głównie na terenach miast). Mniejszy stopień świadomości odnośnie uprawnień związanych z niepełnosprawnością oraz możliwości rehabilitacji na terenie powiatu. Inaczej przedstawia się sytuacja w przypadku warsztatów terapii zajęciowej. Łącznie, spośród 150 uczestników, 50% pochodzi ze wsi. W Popielawach 93% uczestników to mieszkańcy terenów wiejskich, w fundacji „RAZEM” - 42%, natomiast w „Stowarzyszeniu Rodzin Dzieci i Osób Niepełnosprawnych” – 28 %.

15.1. Likwidacja barier funkcjonalnych w 2023 według wieku beneficjentów

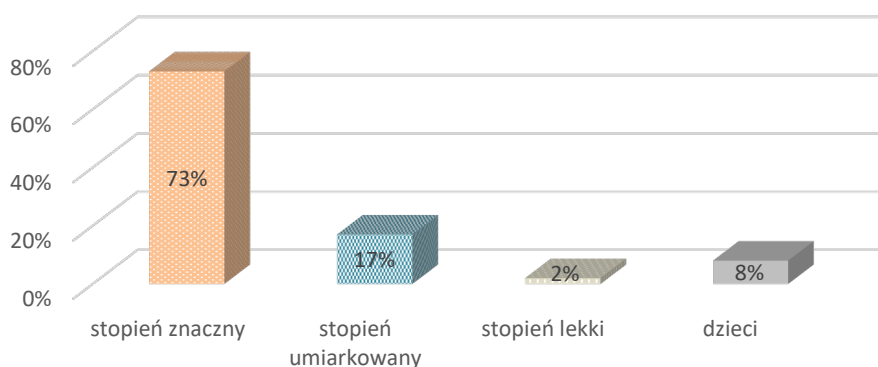


15.2. Zaopatrzenie w sprzęt rehabilitacyjny, przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze w 2023 według wieku beneficjentów



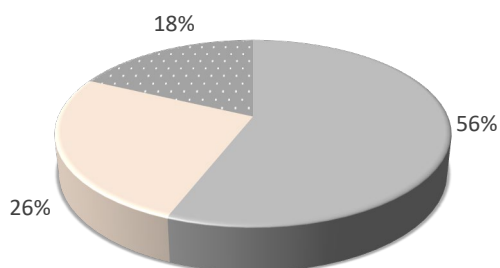
Jak pokazuje wykres 15.1 i 15.2 znaczna część osób korzystających z dofinansowania to osoby w podeszłym wieku.

Wykres 16. Dofinansowanie zaopatrzenia w sprzęt rehabilitacyjny, przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze w 2023 roku wg. stopni niepełnosprawności beneficjentów



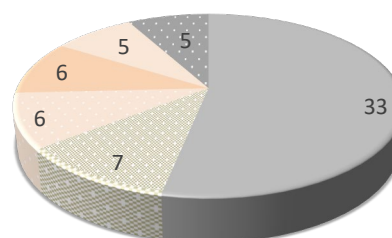
Z zaprezentowanych w wykresie 16 danych wynika, że osoby posiadające orzeczenie o znacznym stopniu niepełnosprawności stanowiły przeszło 70% wszystkich beneficjentów. Z pewnością sytuacja ta będzie się utrzymywać w kolejnych latach. Przyczyniło się do tego wejście w życie *Ustawy z dnia 9 maja 2018 roku o szczególnych rozwiązaniach wspierających osoby o znacznym stopniu niepełnosprawności*. Zgodnie z jej treścią, osobom posiadającym orzeczenie o znacznym stopniu niepełnosprawności przysługuje prawo do zaopatrzenia w wyroby medyczne określone w przepisach – bez uwzględnienia okresu użytkowania oraz bez limitu ilościowego.

17.1. Likwidacja barier funkcjonalnych w 2023 roku według rodzajów zadań



- bariery architektoniczne
- bariery w komunikowaniu się
- bariery techniczne

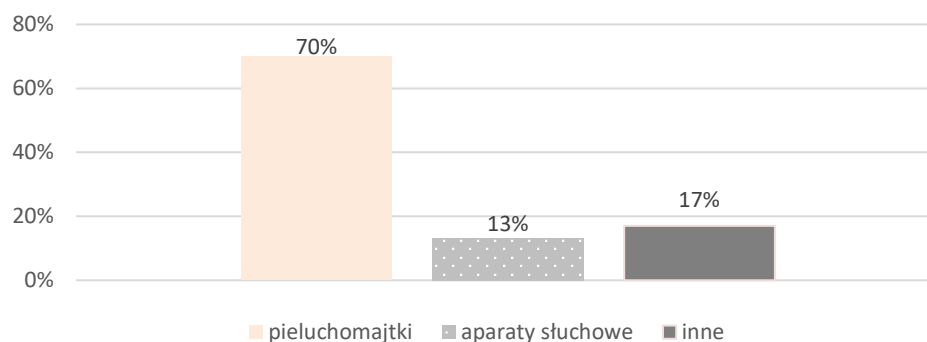
Wykres 17.2 Dofinansowanie likwidacji barier funkcjonalnych w 2023 roku według rodzaju sprzętów



- Architektoniczne (dostosowanie łazienki)
- W komunikowaniu się (laptop)
- W komunikowaniu się (mówik)
- Techniczne (schodotaz)
- Techniczne (podnośnik)
- Inne

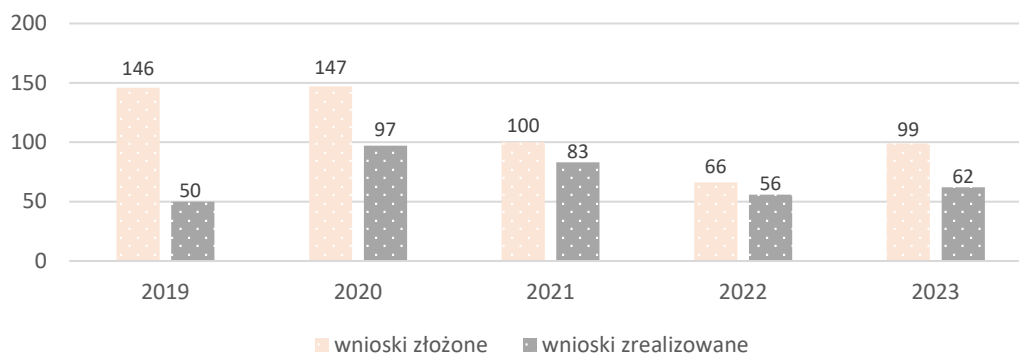
Wykres 17.1. pokazuje, że spośród wszystkich sprzętów oraz prac, które mogą zostać objęte dofinansowaniem z zakresu likwidacji barier funkcjonalnych, to na likwidację barier architektonicznych składanych jest najczęściej wniosków. Wykres 17.2. ukazuje, że dostosowanie pomieszczeń higieniczno-sanitarnych od kilku lat dominuje nad resztą zadań. Wymiana urządzeń, poprawa stanu technicznego czy poziomu funkcjonalności łazienki nierzadko służy także rodzinie beneficjenta, która z niej korzysta. W przypadku barier w komunikowaniu się to laptopy oraz oprogramowanie „mówik” cieszą się największym zainteresowaniem, natomiast podnośniki oraz schodołazy są głównym przedmiotem wniosków na likwidację barier technicznych.

Wykres 18. Dofinansowanie zaopatrzenia w sprzęt rehabilitacyjny, przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze w 2023 roku według ich rodzaju

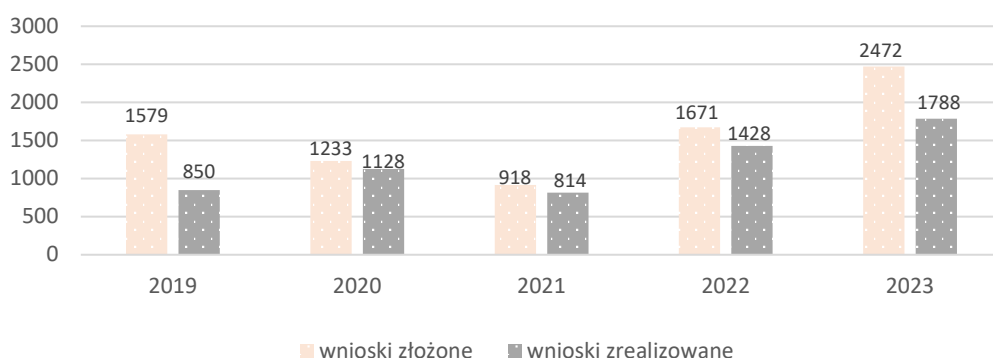


Spośród wszystkich zrealizowanych w 2023 roku wniosków na zaopatrzenie w sprzęt rehabilitacyjny, przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze to pieluchomajtki były głównym przedmiotem wniosków. Z kolei na 61 zawartych umów o dofinansowanie zakupu sprzętu rehabilitacyjnego, 47 dotyczyło łóżek rehabilitacyjnych.

Wykres 19.1. Likwidacja barier funkcjonalnych w latach 2019-2023 - ilość wniosków złożonych oraz zrealizowanych



Wykres 19.2. Zaopatrzenie w sprzęt rehabilitacyjny, przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze w latach 2019-2023 - ilość wniosków złożonych oraz wniosków zrealizowanych



Źródło wykresów 13.1 – 17.2: dane Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Tomaszowie Mazowieckim

Powyższy wykres pokazuje, że ilość składanych wniosków na zaopatrzenie w sprzęt rehabilitacyjny, przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze wciąż wzrasta, jak i liczba spraw pozostających do realizacji na kolejny rok. Aby w 2024 roku zrealizować wszystkie złożone do dnia 31 grudnia 2023 roku wnioski o ww. dofinansowanie potrzebna była kwota ok. 340 000,00 złotych. Na likwidację barier funkcjonalnych ok. 130 000,00 złotych. Łącznie daje nam to kwotę prawie 500 000,00 złotych a do tego należy dodać również wnioski na dofinansowanie z zakresu sportu kultury, rekreacji i turystyki osób niepełnosprawnych na kwotę ok. 87 tysięcy złotych. Pod uwagę należy wziąć również wnioski wpływające na bieżąco. Jak łatwo zauważyć budżet, którym dysponuje PCPR, mimo sukcesywnego wzrostu środków finansowych PFRON w ostatnich latach nadal nie wystarcza na zrealizowanie wszystkich złożonych wniosków i można stwierdzić, że sytuacja ta będzie się powtarzać w kolejnych latach.

Wnioski z diagnozy i analizy w obszarze rehabilitacji społecznej:

Mniejszy udział mieszkańców wsi w korzystaniu z dostępnych form rehabilitacji społecznej wydaje się wynikać z oddalenia miejsca zamieszkania od miejsca udzielania wsparcia i związanych z tym często barier transportowych. W mniejszym stopniu, przyczyna wydaje się tkwić w ograniczonym w stosunku do mieszkańców miasta, zakresie wiedzy w tym przedmiocie.

Kierunek działań, które mogą niwelować te różnice, powinien zakładać promowanie dostępnych form uzyskania dofinansowania do likwidacji tych barier zarówno w odniesieniu do osób fizycznych np. dofinansowanie zakupu odpowiednio oprzyrządowanego samochodu, jak i w odniesieniu do organizatorów transportu zbiorowego (np. samorządy gmin). Poza promowaniem także pomoc merytoryczna i organizacyjna w drodze do uzyskania takiego wsparcia.

Najistotniejszą kwestią i jednocześnie barierą nie do przekroczenia wydaje się być deficyt środków finansowych Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, przeznaczanych na zaspokajanie potrzeb osób z niepełnosprawnościami z terenu powiatu tomaszowskiego. Sytuacja jest trudna, pomimo obniżania wysokości dofinansowań w realizowanych zadaniach oraz wprowadzania ograniczeń w przyznawanych dofinansowaniach np. w przypadku turnusów rehabilitacyjnych, gdzie w 2023 roku na to zadanie przekazano 650 000,00 złotych z przeznaczeniem dla dzieci oraz osób dorosłych ze znacznym i umiarkowanym stopniem niepełnosprawności, które nie skorzystały z dofinansowania w roku ubiegłym – kwota ta pozwoliła zrealizować jedynie połowę złożonych wniosków.

Trudno spodziewać się nagłego podwojenia środków lub raptownego spadku zainteresowania aplikowaniem o pomoc ze strony osób z niepełnosprawnościami, tym bardziej, że osób posiadających orzeczenie z roku na rok przybywa. Z działań, które pozostają samorządowi do dyspozycji w takiej sytuacji i mogą przynieść poprawę sytuacji, to wykorzystywanie możliwości, jakie niosą programy specjalne finansowane zarówno ze środków krajowych jak i unijnych (w ramach programu „Aktywny samorząd” w latach 2019-2023 została pozyskana przez powiat kwota ponad 4 500 000,00 zł., oraz 345 000,00 zł. w ramach „Programu wyrównywania różnic między regionami III”).

Pozostaje jeszcze zacieśnianie partnerskiej współpracy z organizacjami społecznymi, zrzeszającymi i służącymi osobom niepełnosprawnym, które też mają możliwości aplikowania o środki w ramach programów specjalnych. Także rozwijanie i zacieśnianie współpracy z samorządami gmin, które są (powinny być) zainteresowane uczestnictwem swoich mieszkańców np. w terapii zajęciowej i są skłonne partycypować w kosztach likwidacji barier transportowych.

2. Założenia ogólne Programu

2.1. Zadania samorządu powiatowego z zakresu rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych

2.1.1. Zadania z zakresu rehabilitacji zawodowej

Zgodnie z art. 35a ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych do zadań powiatu należy w szczególności:

- *opracowywanie i realizacja, zgodnych z powiatową strategią dotyczącą rozwiązywania problemów społecznych, powiatowych programów działań na rzecz osób niepełnosprawnych w zakresie rehabilitacji zawodowej i zatrudniania oraz przestrzegania praw osób niepełnosprawnych;*
- *współpraca z instytucjami administracji rządowej i samorządowej w opracowywaniu i realizacji wyżej wymienionych programów;*
- *finansowanie z Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych wydatków na instrumenty lub usługi rynku pracy określone w ustawie o promocji, w odniesieniu do osób niepełnosprawnych zarejestrowanych jako poszukujące pracy niepozostające w zatrudnieniu;*
- *pośrednictwo pracy i poradnictwo zawodowe dla osób niepełnosprawnych, ich szkolenie oraz przekwalifikowanie;*
- *przyznawanie środków na podjęcie działalności gospodarczej, rolniczej albo wniesienie wkładu do spółdzielni socjalnej;*
- *zwrot dodatkowych kosztów pracodawcy w związku z przystosowaniem tworzonych lub istniejących stanowisk pracy dla osób niepełnosprawnych, skierowanych do pracy przez powiatowy urząd pracy;*
- *zwrot miesięcznych kosztów zatrudnienia pracowników pomagających pracownikowi niepełnosprawnemu w pracy w zakresie czynności ułatwiających komunikowanie się z otoczeniem, a także czynności niemożliwych lub trudnych do samodzielnego wykonywania przez pracownika niepełnosprawnego na stanowisku pracy;*
- *zwrot kosztów wyposażenia stanowiska pracy zatrudnionej osoby niepełnosprawnej;*
- *współpraca z organami rentowymi w zakresie wynikającym z odrębnych przepisów;*
- *współpraca z organizacjami pozarządowymi i fundacjami działającymi na rzecz osób niepełnosprawnych w zakresie rehabilitacji zawodowej;*
- *współpraca z właściwym terenowo inspektorem pracy w zakresie oceny i kontroli miejsc pracy osób niepełnosprawnych.*

2.1.2. Zadania z zakresu rehabilitacji społecznej

Zgodnie z art. 35a ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych do zadań powiatu należy:

- *opracowywanie i realizacja, zgodnych z powiatową strategią dotyczącą rozwiązywania problemów społecznych, powiatowych programów działań na rzecz osób niepełnosprawnych w zakresie:*
 - ❖ *rehabilitacji społecznej,*
 - ❖ *przestrzegania praw osób niepełnosprawnych;*
- *współpraca z instytucjami administracji rządowej i samorządowej w opracowywaniu i realizacji programów, o których mowa w pkt 1;*
- *udostępnianie na potrzeby Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych i samorządu województwa oraz przekazywanie właściwemu wojewodzie uchwalonych przez radę powiatu programów oraz rocznej informacji z ich realizacji;*
- *podejmowanie działań zmierzających do ograniczania skutków niepełnosprawności;*
- *opracowywanie i przedstawianie planów zadań i informacji z prowadzonej działalności oraz ich udostępnianie na potrzeby samorządu województwa;*
- *współpraca z organizacjami pozarządowymi i fundacjami działającymi na rzecz osób niepełnosprawnych w zakresie rehabilitacji społecznej i zawodowej tych osób;*
- *dofinansowanie:*
 - ❖ *uczestnictwa osób niepełnosprawnych i ich opiekunów w turnusach rehabilitacyjnych,*
 - ❖ *sportu, kultury, rekreacji i turystyki osób niepełnosprawnych,*
 - ❖ *zaopatrzenia w sprzęt rehabilitacyjny, przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze przyznawane osobom niepełnosprawnym na podstawie odrębnych przepisów,*
 - ❖ *likwidacji barier architektonicznych, w komunikowaniu się i technicznych, w związku z indywidualnymi potrzebami osób niepełnosprawnych,*
 - ❖ *rehabilitacji dzieci i młodzieży,*
 - ❖ *usług tłumacza języka migowego lub tłumacza-przewodnika;*
- *dofinansowanie kosztów tworzenia i działania warsztatów terapii zajęciowej;*
- *zlecanie zadań zgodnie fundacjom i organizacjom pozarządowym.*

2.2. Czas trwania i zasięg Programu

- ❖ Termin rozpoczęcia realizacji Programu: **dzień przyjęcia Programu przez Radę Powiatu w Tomaszowie Mazowieckim**
- ❖ Termin zakończenia realizacji Programu: **31 grudnia 2028 roku.**
- ❖ Program obejmuje swoim zasięgiem **obszar powiatu tomaszowskiego.**

2.3. Odbiorcy Programu

Program dotyczy sytuacji osób niepełnosprawnych zamieszkujących powiat tomaszowski. Skierowany jest przede wszystkim do tej grupy społecznej, ale także do kilku tysięcy osób będących członkami rodzin, w których funkcjonują na co dzień osoby niepełnosprawne. Jego adresatami są także m.in. przedsiębiorcy chcący zatrudniać w swoich przedsiębiorstwach osoby niepełnosprawne zarejestrowane w Powiatowym Urzędzie Pracy w Tomaszowie Mazowieckim, ale także jest on podstawą do aplikowania o dodatkowe (poza corocznym limitem dla powiatu) środki z funduszy krajowych i unijnych.

2.4. Wartość dodana Programu

Wspomaganie integracji społecznej i aktywizacji zawodowej osób niepełnosprawnych oprócz celów opisanych w rozdziałach wcześniejszych powinno także przyczynić się do poprawy życia pozostałych członków rodzin osób niepełnosprawnych, którzy na co dzień muszą zmagać się z alienacją i wykluczeniem społecznym swoich krewnych. Ta grupa ludzi też powinna otrzymywać właściwe formy wsparcia. Rodzina odgrywa przecież ogromną rolę w trakcie pokonywania barier, z którymi stykają się na co dzień osoby niepełnosprawne. Bliscy nie tylko spełniają funkcję opiekuńczą i zapewniają materialny poziom życia, ale co równie ważne określają kierunek działań życiowych osoby niepełnosprawnej, inspirują ją do aktywności i wspierają psychicznie. Na rodzinie również spoczywa opieka, pielęgnacja jednego, a czasem kilku jej niepełnosprawnych członków.

Realizacja programu przy ścisłej współpracy wielu organizacji i instytucji działających na rzecz osób niepełnosprawnych wpłynąć powinna na widoczną poprawę życia tejże grupy społecznej w powiecie tomaszowskim. Przede wszystkim chodzi o zapewnienie osobom niepełnosprawnym aktywnego i godnego życia, w czym pomóc ma dążenie do zaspokajania potrzeb wynikających z niepełnosprawności, podnoszenie świadomości w zakresie przysługujących praw, ale także podejmowanie różnego rodzaju działań eliminujących niechęć społeczeństwa do osób niepełnosprawnych.

3. Cel główny oraz cele szczegółowe Programu, sposoby realizacji i wskaźniki ewaluacji.

Cel główny: Wzmacnianie szans i tworzenie możliwości Integracji społecznej i aktywizacji zawodowej niepełnosprawnych mieszkańców powiatu w celu uzyskania lub odzyskania przez nich zdolności do samodzielnego funkcjonowania w społeczeństwie oraz podnoszenie poziomu przestrzegania i realizacji ich praw.			
Cele szczegółowe	Zadania do realizacji	Wskaźniki realizacji	Realizator
REHABILITACJA SPOŁECZNA			
<i>1. Poprawa jakości życia osób z niepełnosprawnością, dążenie do zniesienia barier utrudniających pełne włączenie się w życie społeczne, rodzinne i zawodowe</i>	❖ Likwidacja barier architektonicznych	- liczba osób korzystających ze środków wsparcia - liczba zawartych umów	PCPR
	❖ Likwidacja barier w komunikowaniu się		
	❖ Likwidacja barier technicznych		
	❖ Zaopatrzenie osób niepełnosprawnych w przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze oraz sprzęt rehabilitacyjny	- liczba zrealizowanych wniosków - liczba zawartych umów	
	❖ Uczestnictwo osób niepełnosprawnych w turnusach rehabilitacyjnych	- liczba osób korzystających ze wsparcia	
<i>2. Integracja osób z niepełnosprawnością w społeczności lokalnej</i>	❖ Wspieranie integracji poprzez finansowanie uczestnictwa osób niepełnosprawnych w przedsięwzięciach sportowych, kulturalnych i rekreacyjnych	- liczba zrealizowanych wniosków - liczba zawartych umów	PCPR
<i>3. Poprawa dostępu do usług wsparcia dziennego</i>	❖ Wspieranie funkcjonowania warsztatów terapii zajęciowej	- liczba osób korzystających ze wsparcia	
<i>4. Podejmowanie działań służących zwiększeniu poziomu świadomości na temat osób niepełnosprawnych w społeczeństwie, ich możliwości i ograniczeń, potrzeb i uprawnień oraz motywowanie do podejmowania własnych działań</i>	❖ Promowanie wizerunku osoby niepełnosprawnej zintegrowanej i zaktywizowanej np. za pośrednictwem mediów	- liczba akcji promocyjnych – co najmniej jedna rocznie	
	❖ Upublicznianie informacji o korzyściach wynikających z aktywności zawodowej i uczestnictwa w życiu społecznym	- Ilość akcji informacyjnych/ promocyjnych (co najmniej dwie rocznie) - liczba ulotek (co najmniej sto rocznie)	
	❖ Upublicznianie informacji o realizowanych programach specjalnych i innych szczególnych działaniach	- liczba informacji – w zależności od ilości działań - najmniej dwie w stosunku do działania	
<i>5. Zapewnienie jak największej liczbie osób dostępu do odpowiednich form rehabilitacji, w tym</i>	❖ Podział środków PFRON w ramach corocznego limitu na realizację zadań – tak aby obejmował jak największą liczbę osób	- liczba osób objętych wsparciem	PCPR

<p>poprzez udział samorządu powiatowego w programach specjalnych – dodatkowych w stosunku do corocznego limitu środków PFRON</p>	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Zapewnianie dostępu do informacji poprzez upublicznianie wiadomości o działaniach powiatu 	<ul style="list-style-type: none"> - ilość akcji (co najmniej dwie rocznie) 	
	<p style="text-align: center;">Programy specjalne</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ „Aktywny Samorząd”: <ul style="list-style-type: none"> ✓ likwidacja bariery transportowej, ✓ likwidacja barier w dostępie do uczestniczenia w społeczeństwie informacyjnym, ✓ likwidacja barier w poruszaniu się, ✓ pomoc w utrzymaniu aktywności zawodowej poprzez zapewnienie opieki osobie zależnej, ✓ pomoc w uzyskaniu wykształcenia na poziomie wyższym ❖ „Program wyrównywania różnic pomiędzy regionami”: <ul style="list-style-type: none"> ✓ likwidacja barier w zakresie umożliwienia osobom niepełnosprawnym poruszania się i komunikowania np. w placówkach edukacyjnych, ✓ tworzenie spółdzielni socjalnych osób prawnych, ✓ likwidacja barier transportowych, ✓ tworzenie Warsztatów Terapii Zajęciowej ❖ „Opieka wytchnieniowa”: <ul style="list-style-type: none"> ✓ objęcie całodobową, 14-dniową opieką osoby zależne w DPS dając możliwość wytchnienia ich opiekunom <p>Aplikowanie o środki finansowe w ramach programów specjalnych, krajowych i unijnych, innych niż wyżej wymienione</p>	<ul style="list-style-type: none"> - liczba osób korzystających ze wsparcia - liczba zawartych umów <ul style="list-style-type: none"> - liczba zawartych Umów <ul style="list-style-type: none"> - liczba osób korzystających ze wsparcia <ul style="list-style-type: none"> - kwota pozyskanych środków - liczba osób objętych wsparciem 	PCPR

REHABILITACJA ZAWODOWA			
<p>1. Wsparcie tworzenia nowych miejsc pracy i aktywizacji zawodowej oraz zatrudniania osób niepełnosprawnych</p>	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Realizacja instrumentów przewidzianych w ustawie o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy oraz ustawie o rehabilitacji społecznej i zawodowej osób niepełnosprawnych, w tym w szczególności: <ul style="list-style-type: none"> ✓ zwrot kosztów wyposażenia /doposażenia stanowiska pracy dla osoby niepełnosprawnej; ✓ zwrot części kosztów poniesionych na wynagrodzenie oraz składek na ubezpieczenia społeczne w ramach prac interwencyjnych, robót publicznych, prac społecznie użytecznych; ✓ zapewnienie zdobycia doświadczenia zawodowego przez organizację staży; 	<ul style="list-style-type: none"> - liczba powstałych nowych miejsc pracy - liczba osób objętych wsparciem - liczba osób objętych umowami stażowymi 	<p>PUP</p>
<p>2. Wsparcie oraz promocja przedsiębiorczości i samozatrudnienia</p>	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Udzielanie środków na podjęcie działalności gospodarczej; 	<ul style="list-style-type: none"> - liczba osób niepełnosprawnych podejmujących działalność gospodarczą 	<p>PUP</p>
<p>3. Podnoszenie kwalifikacji i poprawa konkurencyjności zawodowej osób niepełnosprawnych</p>	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Finansowanie kosztów szkoleń przygotowujących osoby niepełnosprawne do podjęcia zatrudnienia 	<ul style="list-style-type: none"> - liczba osób uczestniczących w szkoleniach 	<p>PUP</p>
<p>4. Promocja aktywnych postaw osób niepełnosprawnych na rynku pracy</p>	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Wsparcie doradcy zawodowego ❖ Pozyskiwanie ofert pracy, miejsc aktywizacji zawodowej na otwartym rynku pracy i w zakładach pracy chronionej 	<ul style="list-style-type: none"> - liczba osób objętych poradnictwem zawodowym indywidualnym lub grupowym - pozyskanych miejsc pracy i aktywizacji zawodowej 	<p>PUP</p>

	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Upowszechnienie informacji o sytuacji osób z niepełnosprawnością, możliwościach zatrudnienia oraz o wynikających z tego korzyściach ❖ Współpraca ze szkołami i warsztatami terapii zajęciowej 	<ul style="list-style-type: none"> - ilość kontaktów z pracodawcami -liczba zorganizowanych spotkań/warsztatów/postów w mediach społecznościowych - liczba uczestników warsztatów/spotkań 	
5. Wzrost poziomu świadczonych usług na rzecz osób niepełnosprawnych	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Doskonalenie kwalifikacji pracowników PUP poprzez uczestnictwo w szkoleniach 	<ul style="list-style-type: none"> - liczba pracowników współpracujących z osobami niepełnosprawnymi uczestniczących w szkoleniach 	PUP

Uwaga do wskaźników określonych w tabeli:

1. Rehabilitacja zawodowa:

Cel główny zostanie zrealizowany jeśli w stosunku do danych bazowych dotyczących 2023 r. nastąpi:

- wzrost udziału osób z niepełnosprawnością powracających na rynek pracy (podejmujących pracę, działalność gospodarczą) w ogóle osób bezrobotnych z orzeczonym stopniem niepełnosprawności;
- wzrost liczby udzielonego wsparcia doradczego (ilości udzielonych porad zawodowych i informacji zawodowej).

2. Rehabilitacja społeczna:

Wskaźniki, których wartość nie została ustalona w tabeli, będą osiągnane (czyli cele realizowane) jeśli ich wartość będzie rosła w stosunku rok do roku w okresie realizowania programu oraz (dodatkowo), w przypadku celów szczegółowych 1,2,3 i 5, jeśli stosunek osób i podmiotów objętych wsparciem do osób i podmiotów ubiegających się o wsparcie będzie ulegał systematycznej poprawie.

4. Finansowanie, realizatorzy, uwagi podsumowujące

4.1. Prognozowany budżet, źródła finansowania i harmonogram działań.

Okres realizacji w latach	Prognozowane nakłady finansowe wg klasyfikacji budżetowej	
	85324 - PFRON	85311 – Rehabilitacja zawodowa i społeczna osób niepełnosprawnych – środki własne
2024	8 815 867 zł.	581 160 zł.

2025	9 080 343 zł.	598 595 zł.
2026	9 307 352 zł.	613 560 zł.
2027	9 493 499 zł.	625 831 zł.
2028	9 635 902 zł.	635 219 zł.

W odniesieniu do PFRON-u zakłada się także finansowanie programów specjalnych, a poza wymienionymi w tabeli źródłami finansowania, zakłada się jeszcze, w zależności od potrzeb i możliwości, finansowanie z Funduszu Pracy, pozostającym w dyspozycji Powiatowego Urzędu Pracy oraz z funduszy unijnych i ewentualnie budżetów gmin.

Zadania ujęte w programie będą realizowane na bieżąco, każdego roku w podobnym zakresie ilościowym i finansowym. Zróżnicowanie może nastąpić wyłącznie z powodu możliwości pozyskania środków ze źródeł pozapowiatowych i specyfiki tych źródeł. Stąd odstępuje się od opracowania oddzielnego harmonogramu działań.

4.2. Realizatorzy programu

Realizatorami programu są Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Tomaszowie Mazowieckim oraz Powiatowy Urząd Pracy w Tomaszowie Mazowieckim przy współudziale organizacji pozarządowych, w szczególności prowadzących warsztaty terapii zajęciowej. Koordynatorem całego programu jest Dyrektor Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie. Koordynator ujmuje informację z realizacji programu w corocznym sprawozdaniu z działalności Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie.

Nadzór nad realizacją programu prowadzony jest przez Zarząd Powiatu oraz Starostę Tomaszowskiego.

Główni realizatorzy programu prowadzą bieżący monitoring działań w programie określonych. Zgłaszają Zarządowi ewentualne uwagi i propozycje zmian. Monitoring prowadzi także Zarząd Powiatu i Starosta. Zmiany do programu są wprowadzane w trybie właściwym dla jego uchwalenia.

4.3. Podsumowanie

Program jest dokumentem perspektywicznym i ma charakter otwarty. W trakcie realizacji możliwe będzie poszerzanie go o nowe obszary działań nieokreślone dokładnie w niniejszym dokumencie, ale także możliwe będzie podejmowanie innych różnorodnych inicjatyw i działań na rzecz osób niepełnosprawnych, a także angażowanie w realizację programu nowych podmiotów, uczestników.

Niepełnosprawność wciąż traktowana jest jak odmiennosc. Wynika to z nieznamomości problemów osób z niepełnosprawnościami, braku doświadczeń w kontaktach z nimi, co jest przyczyną nieumiejętności zachowania się wobec tej grupy społecznej. Wszystko to może

wywołać poczucie alienacji i wycofania się z podejmowanych działań związanych z pokonywaniem różnorodnych barier. Brak akceptacji społecznej i nietolerancja utrudniają akceptację samych siebie i nie sprzyjają nawiązywaniu kontaktów społecznych. Tak więc uczestnictwo osób niepełnosprawnościami w życiu społecznym zależy nie tylko od nich samych, ale również od społeczeństwa, które tworzy klimat i warunki, w których te osoby znajdują swoje miejsce obok ludzi sprawnych.

Dotychczasowe efekty działań na rzecz osób z niepełnosprawnościami, podejmowanych przez administrację publiczną, szereg instytucji i sektor pozarządowy, świadczą o znacznym postępie w zakresie wyrównywania szans osób niepełnosprawnych i przeciwdziałania ich społecznemu wykluczeniu. Sprzyjają temu również pozytywne zmiany zachodzące w świadomości społecznej, polegające na rozumieniu równości praw osób bez względu na ich kondycję psychofizyczną. Tworzy się coraz więcej specjalnych programów integracji społecznej i gospodarczej, które mają uwzględniać interesy wszystkich obywateli, w tym również osób z niepełnosprawnościami. Jednak w dalszym ciągu osoby niepełnosprawne napotykały zbyt wiele przeszkód, by mogły w pełni z tych praw korzystać.

Wprowadzenie w życie działań i inicjatyw zawartych w niniejszym dokumencie uzależnione będzie od wielu czynników. Do ich realizacji nie wystarczą bowiem tylko działania podejmowane przez instytucje samorządowe. Konieczne jest także zaangażowanie innych podmiotów działających na rzecz osób niepełnosprawnych m.in. fundacji, stowarzyszeń, związków. Niezwykle istotna jest także aktywna postawa osób niepełnosprawnych oraz ich rodzin. Dopiero zintegrowanie wszystkich działań i inicjatyw usprawnić może system pomocy osobom niepełnosprawnym. Warto także wspomnieć o tym, że zasięg podejmowanych przedsięwzięć determinować będzie wielkość środków finansowych przeznaczonych dla jednostek samorządowych.

5. Wykaz tabel

1. **Tabela 1.** Liczba mieszkańców powiatu ze względu na płeć
2. **Tabela 2.** Mieszkańcy powiatu według miejsca zamieszkania
3. **Tabela 3.** Liczba wydanych orzeczeń w latach 2019-2023
4. **Tabela 4.** Niepełnosprawni mieszkańcy powiatu według miejsca zamieszkania w latach 2019-2023
5. **Tabela 5.** Liczba wydanych orzeczeń w latach 2019-2023 w podziale na płeć
6. **Tabela 6.** Cel złożenia wniosku o wydanie orzeczenia o stopniu niepełnosprawności – powyżej 16 r. ż.
7. **Tabela 7.** Cel złożenia wniosku o wydanie orzeczenia o niepełnosprawności – dzieci do 16 r. ż.
8. **Tabela 8.** Liczba wydanych orzeczeń 2019-2023 według stopni niepełnosprawności
9. **Tabela 9.** Przyczyny niepełnosprawności w wydanych orzeczeniach w latach 2019-2023
10. **Tabela 10.** Realizowane zadania z zakresu rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych w latach 2019 - 2023 ze środków PFRON
11. **Tabela 11.** Liczba osób niepełnosprawnych zarejestrowanych w Powiatowym Urzędzie Pracy w Tomaszowie Mazowieckim w latach 2019 -2023 [w osobach]
12. **Tabela 12.** Udział osób niepełnosprawnych bezrobotnych w ogólnej liczbie bezrobotnych zarejestrowanych w Powiatowym Urzędzie Pracy w Tomaszowie Mazowieckim w latach 2019 -2023 [%]
13. **Tabela 13.** Struktura osób niepełnosprawnych zarejestrowanych w PUP w latach 2019 - 2023 wg kryterium stopnia niepełnosprawności [w osobach]
14. **Tabela 14.** Liczba osób zarejestrowanych wg kodów niepełnosprawności w latach 2019 – 2023
15. **Tabela 15.** Struktura osób niepełnosprawnych zarejestrowanych w PUP w latach 2019 -2023 według płci
16. **Tabela 16.** Struktura wiekowa osób bezrobotnych niepełnosprawnych zarejestrowanych w PUP w latach 2019 -2023 [w osobach]
17. **Tabela 17.** Struktura osób bezrobotnych niepełnosprawnych według wykształcenia zarejestrowanych w PUP w latach 2019 -2023 [w osobach]
18. **Tabela 18.** Osoby bezrobotne niepełnosprawne według czasu pozostawania bez pracy w latach 2019 – 2023 [w osobach]
19. **Tabela 19.** Roczny limit środków PFRON dla powiatu tomaszowskiego w latach 2019 -2023 (w zł.)
20. **Tabela 20.** Liczba zrealizowanych wniosków w ramach zadań rehabilitacji społecznej w latach 2019 -2023

6. Wykaz wykresów

1. **Wykres 1.** Mieszkańcy powiatu według miejsca zamieszkania
2. **Wykres 2.** Liczba wydanych orzeczeń w latach 2019-2023
3. **Wykres 3.** Niepełnosprawni mieszkańcy powiatu według miejsca zamieszkania – orzeczeni w 2023 roku
4. **Wykres 4.** Liczba wydanych orzeczeń w roku 2023 według płci
5. **Wykres 5.** Liczba wydanych orzeczeń w 2023 roku według stopni niepełnosprawności
6. **Wykres 6.** Przyczyny niepełnosprawności w wydanych w 2023 roku orzeczeniach
7. **Wykres 7.** Liczba osób niepełnosprawnych zarejestrowanych w Powiatowym Urzędzie Pracy w latach 2019-2023 (w osobach)
8. **Wykres 8.** Struktura osób niepełnosprawnych zarejestrowanych w PUP w latach 2019-2023 według kryterium stopnia niepełnosprawności (w osobach)
9. **Wykres 9.** Struktura osób niepełnosprawnych zarejestrowanych w PUP w latach 2019-2023 według płci
10. **Wykres 10.** Struktura wiekowa bezrobotnych niepełnosprawnych zarejestrowanych w PUP w latach 2019-2023 (w osobach)
11. **Wykres 11.** Struktura osób bezrobotnych niepełnosprawnych według wykształcenia zarejestrowanych w PUP w latach 2019-2023 (w osobach)
12. **Wykres 12.** Osoby niepełnosprawne według czasu pozostawania bez pracy w latach 2019-2023 (w osobach)
13. **Wykres 13.** Liczba zrealizowanych wniosków z programu „Aktywny Samorząd” w latach 2019-2023
14. **Wykres 14.1.** Dofinansowanie likwidacji barier funkcjonalnych w 2023 roku w podziale na mieszkańców wsi i miasta
15. **Wykres 14.2.** Dofinansowanie zaopatrzenia w sprzęt rehabilitacyjny, przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze w 2023 roku w podziale na mieszkańców wsi i miasta
16. **Wykres 15.1.** Likwidacja barier funkcjonalnych w 2023 roku według wieku beneficjentów
17. **Wykres 15.2.** Zaopatrzenie w sprzęt rehabilitacyjny, przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze w 2023 roku według wieku beneficjentów
18. **Wykres 16.** Dofinansowanie zaopatrzenia w sprzęt rehabilitacyjny, przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze w 2023 według stopni niepełnosprawności beneficjentów
19. **Wykres 17.1** Likwidacja barier funkcjonalnych w 2023 roku według rodzaju zadań
20. **Wykres 17.2.** Likwidacja barier funkcjonalnych w 2023 roku według rodzaju sprzętów
21. **Wykres 18.** Dofinansowanie zaopatrzenia w sprzęt rehabilitacyjny, przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze w 2023 roku według ich rodzaju.
22. **Wykres 19.1.** Likwidacja barier funkcjonalnych w latach 2019-2023 - ilość wniosków złożonych oraz wniosków zrealizowanych
23. **Wykres 19.2.** Zaopatrzenie w sprzęt rehabilitacyjny, przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze w latach 2019-2023 - ilość wniosków złożonych oraz wniosków zrealizowanych